

ŞIRNAK VALİLİĞİ

ŞIRNAK KÜLTÜR ENVANTERİ

ŞIRNAK/2009

ŞIRNAK KÜLTÜR ENVANTERİ

Yayın No:

ISBN: 978-605-378-155-4

EDİTÖR

Yrd. Doç. Dr. Mehmet TOP Sanat Tarihçi

YAYIN KURULU

Yrd. Doç. Dr. Mehmet TOP Sanat Tarihçi
Sadık ÇELİK İl Kültür ve Turizm Müdürü
Erkan KOÇ Sanat Tarihçi
Veysi İNCİ Resim Öğretmeni

FOTOĞRAFLAR

Yrd. Doç. Dr. Mehmet TOP
İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivi

GRAFİK TASARIM

Yasin VARIŞLI

ANIT MATBAA • ANKARA

Tel: (0 312) 232 54 78 • Faks: (0 312) 232 54 77

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....	9	Cizre İç Kale	113
ÖNSÖZ.....	11	Cizre Ulu Camii.....	117
KÜLTÜR VARLIKLARI	15	Abdaliye Medresesi.....	133
ŞIRNAK'IN COĞRAFİ DURUMU	19	Kırmızı Medrese.....	137
ŞIRNAK'IN TARİHÇESİ	20	Şeyh Muhammed Türbesi	141
BEYTÜŞŞEBAP İLÇESİ	21	Nuh Peygamber Türbesi.....	144
CİZRE İLÇESİ.....	22	Kul Mustafa Türbesi	145
GÜÇLÜKONAK İLÇESİ	25	Cizre Tarihi Mezarlığı	146
İDİL İLÇESİ.....	26	Eski Belediye Binası	147
SİLOPİ İLÇESİ.....	27	Hamidiye Kışla Binası	149
ULUDERE İLÇESİ	28	Mehmet Ağa Kasrı.....	152
ORTAÇAĞ VE SONRASI KÜLTÜREL DOKU	29	Katip Yusuf Evi.....	159
1. GİRİŞ	29	Yafes Köprüsü	161
2. TARİHİ ÇEVRE	30	Telkabin (Küçük) Köprüsü	165
3.KÜLTÜREL DOKU.....	31	Saklan Köprüsü	167
4.KAYNAKÇA	61	Bürücek Köprüsü	168
ŞIRNAK ENVANTERİ.....	63	Sıttı Nefis Pınarı (Çeşme).....	169
ŞIRNAK MERKEZ.....	65	Ciddeyt Değirmenleri.....	170
Kasrik Kalesi	67Abdul Şafii Mezarı	171
Kavuncu Köyü Kilisesi.....	69	Abdulgafur ibn-i Hasan Haydari	172
Kavuncu (Naniv) Hanı	71	Abdulhamid ibni hacı Ramazan Baş Şahi- desi.....	173
Yıkık Han (Hanı Grabe)	72	Abdulhamid İbni Hacı Ramazanın Ayak Şahidesi	174
Koçibey Mezarlığı ve Türbesi.....	73	Abdulkerim Beg Bin Mustafa Paşa Baş Şahi- desi.....	175
Abdurrahman Ağa Kasrı	74	Abdurrahman İbni Osman'nın Ayak Şahi- desi.....	176
Ali Han Ağa (Uysal) Evi.....	79	Adalet Binti Hâcî Ömer'in Mezarı Baş Şahi- desi.....	177
İsmail Barınç Evi	81	Ahmet Bin Hüseyin'nin Baş Şahidesi....	178
Muhammed (Mehmed) Ağa Sor Kasrı.....	83	Ahmet Bin Hüseyin'nin Ayak Şahidesi .	179
Osman Ağa Kasrı	85	Ahmet El Cezeri İbni Fettah Ali'nin Baş Şa- hidesi	180
Süleyman Ağa Kasrı	87	Ahmet El Cezeri İbni Fettah Ali'nin ayak şa- hidesi.....	181
Kasrik Köprüsü.....	90	Ahmet Kari'nin Baş Şahidesi	182
Kavuncu Köyü Çeşmesi.....	93	Ahmet Kari'nin Ayak Şahidesi	183
Seri Berzane Mevkii Su Sarnıcı.....	94	Aliye Binti Hüseyin Bin Şeyh Celali Süleyman'nın Baş Şahidesi.....	184
Kasrik Değirmeni	95	Aliye Binti Hüseyin Bin Şeyh Celali Süleyman'nın Ayak Şahidesi	185
Değirmen-I	97	Bedriye binti Sadık'ın Baş Şahidesi.....	186
Değirmen-II	99		
Değirmen-III	101		
Kasrik Kaya Kabartması.....	103		
BEYTÜŞŞEBAP.....	105		
Zümrüt Kaplıcası.....	107		
CİZRE.....	109		
Cizre Kalesi.....	111		

ŞIRNAK VALİLİĞİ

Bedriye binti Sadık'ın Ayak Şahidesi	187	Abdulcelil Binl Hâcî Ahmet'in Baş Şahidesi	219
Celile Binti İsmail Ahmet Baş Şahidesi .	188	Meryem Binti Hancı Abdulaziz Binil Hâcî	
Celile Binti İsmail Ahmet Ayak Şahidesi	189	Abdulcelil Binl Hâcî Ahmet'in Ayak Şahi-	
Cevahir Binti Abdulcelil'in Baş Şahidesi	190	desi.....	220
Cevahir Binti Abdulcelil'in Ayak Şahidesi ..	191	Molla Abdurrahman Bin Molla Ömer Bin	
El -Hac bin El- Hac Muhammed Hürevi Baş		Cemal'in Mezarı	221
Şahidesi	192	Muhammed Bin İsmail'in Baş Şahidesi.	222
El Şeyh Muhyiddin İbni Şeyh İbrahim'in		Muhammed Bin İsmail'in Ayak Şahidesi	223
Baş Şahidesi.....	193	Osman Bin.....'nin Mezarı Baş Şahidesi ...	224
El Şeyh Muhyiddin İbni Şeyh İbrahim'in		Osman Bin.....'nin Mezarı Ayak Şahidesi .	225
Ayak Şahidesi	194	Piruze binti Ahmet el Mutiki'nin Ayak Şahi-	
Emine Hatun Binti Şeyh İmat El Vahap'ın		desi.....	226
Baş Şahidesi.....	195	Piruze binti Ahmet el Mutiki'nin Baş Şahi-	
Emine Hatun Binti Şeyh İmat El Vahap'ın		desi.....	227
Ayak Şahidesi	196	Rahime binti Şeyh Yusuf Baş Şahidesi ..	228
Esseyid İbrahim'in Mezarı Ayak Şahidesi.	197	Rahime binti Şeyh Yusuf Ayak Şahidesi	229
Esseyid İbrahim Baş Şahidesi.....	198	Reşid Ağa İbni Abdi Ağa'nın Baş Şahidesi ..	230
Esseyid Musa Bin Seyyid İbrahim'in Baş Şa-		Sabri ibni Abdulgaffar Baş Şahidesi	231
hidesi.....	199	Sabri ibni Abdulgaffar Ayak Şahidesi....	232
Fatime Binti Şeyh Abdulhekim El Halidi'nin		Said Bin Hacı Muhammed Baş Şahidesi	233
Baş Şahidesi.....	200	Said Bin Hacı Muhammed Ayak Şahidesi ..	234
Fatime Binti Şeyh Abdulhekim El Halidi'nin		Said Bin İsmail'in Baş Şahidesi.....	235
Ayak Şahidesi	201	Said Bin İsmail'in Ayak Şahidesi	236
Filit Bin Abdulmenaf'ın Baş Şahidesi....	202	Seyyid Ali bin Seyyid Ali El Cezeri Baş Şa-	
Filit Bin Abdulmenaf'ın Ayak Şahidesi .	203	hidesi.....	237
Halime binti Hacı Muhammed El Cizrevi		Seyyid Ali Bin Seyyid Ali El Cezeri Ayak	
Baş Şahidesi.....	204	Şahidesi	238
Halime binti Hacı Muhammed El Cizrevi		Seyyid Bin Hacı Eyyüp Ayak Şahidesi ..	239
Ayak Şahidesi	205	Suvar Zahir'e'nin Mezarı'nın Baş Şahidesi ..	240
Hatice Binti El Seyyid Ahmet El Hacı El		Suvar Zahir'e'nin Mezarı'nın Ayak Şahidesi	241
Nakşibendi Baş Şahidesi	206	Süleyman Bin Ahmet Fettah Mezarı	242
Heybet Egnami İbni Mela Baş Şahidesi	207	Şemsi Binti Hacı Selim'in Baş Şahidesi.	243
Heybet Egnami İbni Mela Ayak Şahidesi	208	Şemsi Binti Hacı Selim'in Ayak Şahidesi	244
İbrahim bin Hamza Baş Şahidesi.....	209	Katalog 51 Nolu Mezar.....	245
İbrahim Bin Hamza Ayak Şahidesi.....	210	Katalog 51 Nolu Mezar.....	246
İbrahim Bin Hamza Baş Şahidesi	211	I. Hamidi Kalıplı Fesli Mezar Baş Şahide....	247
İbrahim Bin Hamza Ayak Şahidesi.....	212	I. Hamidi Kalıplı Fesli Mezar Ayak Şahidesi	248
İbrahim bin Ömer'in Baş Şahidesi.....	213	II. Hamidi Kalıplı Fesli Mezar Baş Şahidesi	249
İbrahim bin Ömer'in Ayak Şahidesi	214		
İsmail Bin Abdullah Baş Şahide.....	215		
İsmail Bin Abdullah'ın Ayak Şahidesi...	216		
Mela Abdullah İbni Merzugi Baş Şahidesi .	217		
Mela Abdullah İbni Merzugi Ayak Şahidesi	218		
Meryem Binti Hancı Abdulaziz Binil Hâcî			

ŞIRNAK KÜLTÜR ENVANTERİ

II. Hamidi Kalıplı Fesli Mezar Ayak Şahidesi.....	250	Mor Barsavmo Manastırı	313
I. İsimli Mezar'ın Baş Şahidesi	251	Mor Dodo Kilisesi	315
I. İsimli Çocuk Mezarı Baş Şahidesi ...	252	Mor Eseyo Kilisesi	317
I. İsimli Çocuk Mezarı Ayak Şahidesi ..	253	Mor Kavmi Kilisesi	318
I. İsimli Mezar Baş Şahidesi (Ayak Taşı Yerde)	254	Mor Melke Kilisesi	319
I. İsimli Mezar Ayak Şahidesi (Ayak Taşı Yerde)	255	Mor Şalito Kilisesi	321
İsimli Mezar-II	256	Mor Tuğma Kilisesi	323
II. İsimli Mezar'ın Baş Şahidesi	257	Mor Yakup Kilisesi	324
II. İsimli Mezar'ın Ayak Şahidesi	258	Mort İsmi Kilisesi	327
III. İsimli Çocuk Mezarı Baş Şahidesi ..	259	Mort Meryem Kilisesi	328
III. İsimli Çocuk Mezarı Ayak Şahidesi ..	260	Çar Deri	329
IV. İsimli Mezar Baş Şahidesi	261	Aladino Kasrı	330
IV. İsimli Mezar Ayak Şahidesi	262	SİLOPI	331
V. İsimli Mezar Ayak Şahidesi	263	Yeşiltepe Höyüğü	333
VII. İsimli Kadın Mezarı Baş Şahidesi ..	264	Nuh Nebi Camii ve Medresesi	334
VII. İsimli Kadın Mezarı Ayak Şahidesi ..	265	Şerif Camii	338
VIII. İsimli Mezar Baş Şahidesi	266	Görümlü Camii	339
VIII. İsimli Mezar Ayak Şahidesi	267	Mart Şumuni Kilisesi	341
IX. İsimli Mezar Baş Şahidesi	268	Dedeler Köyü Kilisesi	342
IX. İsimli Mezar Ayak Şahidesi	269	Han Kalıntısı	343
X. İsimli Mezar Baş Şahidesi	270	Tellioglu Kasrı	344
X. İsimli Mezar Ayak Şahidesi	271	Süleyman Ağa Kasrı	346
XI. İsimli Mezar Baş Şahidesi	272	Cem'a (Birlik) Köyü Taş Köprüsü	348
XI. İsimli Mezar Ayak Şahidesi	273	Görümlü Köprüsü	349
XII. İsimli Mezar Baş Şahidesi	274	ULUDERE	351
XII. İsimli Mezar Ayak Şahidesi	275	Mir (Cencekir) Kalesi:	353
GÜÇLÜKONAK	277	Geramon Kilisesi	354
Finik Kalesi	279	Halmun (Elamun) Kilisesi	357
Finik İç Kalesi	281	Beyaz Köprü	360
Faki Teyran Camii	285	Köprü	361
Finik Zaviyesi	288	ŞIRNAK SOYUT KÜLTÜREL MİRAS ENVANTERİ	363
Dağyeli Hanı	290	ŞIRNAK İLİNİN COĞRAFİ VE KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ	365
Türbe (Kubbe-i Berzerçio)	292	ŞIRNAK İLİNİN TARİHİ VE KÜLTÜREL DURUMU	369
Pavan Köprüsü	294	ŞIRNAK İLİNİN KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ ..	370
Belkıs (Nebi Süleyman) Kaplıcası	295	1. DÜĞÜN GELENEĞİ	370
Değirmen-I	297	2. DOĞUM VE ÇOCUKLARLA İLGİLİ GELENEKLER	372
Değirmen-II	298	3. ŞIRNAK İLİNDE ÖLÜM GELENEĞİ ..	373
Dirhe	299	4. ŞIRNAK İLİNDE DİNİ BAYRAM GELENEĞİ ..	373
İDİL	301	5. HALK BİLGİSİ	374
Haberli Köyü	303	6. İNANIŞLAR	374
Havindi Kaya Yerleşimleri	305	7. SEYİRLİK OYUNLAR	375
Mağara Köyü	307	8. ŞIRNAK İLİ VE ÇEVRESİ HALK OYUN-	
Meryem Ana Kilisesi	308		
Mor Aday Kilisesi	310		

ŞIRNAK VALİLİĞİ

LARI.....	377
MÜZİK KÜLTÜRÜ	379
ŞIRNAK İLİNDE GİYİM VE KUŞAM.....	379
ŞAL-ŞAPİK VE ŞAL-ŞAPİK KUMAŞININ HAZIRLANIŞI.....	380
GELENEKSEL EL SANATLARI:	381
YİYECEK-İÇECEK:.....	383
ŞIRNAK İLİ BÜYÜKLERİ	384
<u>KÜLTÜR</u> :	387
YEREL ETKİNLİKLER:.....	398

ŞIRNAK KÜLTÜR ENVANTERİ

ŞIRNAK İLİNE AİT TARİHİ VE KÜLTÜREL ESERLER (SINIFLANDIRILMIŞ)

HÖYÜKLER VE YERLEŞİM YERLERİ

- 1- Haberli Köyü-İDİL
- 2- Havindi Kaya Yerleşimleri-İDİL.....
- 3- MAĞARA KÖYÜ-İDİL
- 4- Yeşiltepe Höyüğü-SİLOPİ

KALELER:

- 1- Kasrik Kalesi-MERKEZ
- 2- Cizre Kalesi-CİZRE
- 3- Cizre İç Kale-CİZRE
- 4- Finik Kalesi-GÜÇLÜKONAK
- 5- Finik İç Kalesi-GÜÇLÜKONAK.....
- 6- Mir (Cencekir) Kalesi-ULUDERE

CAMİLER:

- 1- Cizre Ulu Camii-CİZRE
- 2- Faki Teyran Camii-GÜÇLÜKONAK
- 3- Nuh Nebi Camii ve Medresesi-SİLOPİ
- 4- Şerif Camii-SİLOPİ
- 5- Görümlü Camii-SİLOPİ.....

ZAVİYELER:

- 1- Finik Zaviyesi-GÜÇLÜKONAK

KİLİSELER:

- 1- Kavuncu Köyü Kilisesi-MERKEZ
- 2- Meryem Ana Kilisesi-İDİL
- 3- Mor Aday Kilisesi-İDİL
- 4- Mor Barsavmo Manastırı-İDİL
- 5- Mor Dodo Kilisesi-İDİL
- 6- Mor Eseyo Kilisesi-İDİL
- 7- Mor Kavmi Kilisesi-İDİL
- 8- Mor Merke Kilisesi-İDİL
- 9- Mor Şalito Kilisesi-İDİL
- 10- Mor Tuğma Kilisesi-İDİL
- 11- Mor Yakup Kilisesi-İDİL
- 12- Mort İsmi Kilisesi-İDİL
- 13- Mort Meryem Kilisesi-İDİL
- 14- Mart Sumuni Kilisesi-SİLOPİ
- 15- Dedeler Köyü Kilisesi-SİLOPİ
- 16- Geramon Kilisesi-ULUDERE
- 17- Halmun Kilisesi-ULUDERE

MEDRESELER:

- 1- Mir Abdal (Abdaliye Medresesi) -CİZRE
- 2- Kırmızı Medrese-CİZRE

HANLAR:

- 1- Kavuncu Köyü (Naniv) Hanı-MERKEZ
- 2- Yıkık Han-MERKEZ
- 3- Dağyeli Hanı-GÜÇLÜKONAK
- 4- Han Kalıntısı-SİLOPİ.....

TARİHİ MEZARLIK VE TÜRBELER:

- 1- Koçibey Mezarlığı ve Türbesi-MERKEZ ..
- 2- Şeyh Muhammet Türbesi-CİZRE
- 3-Nuh Peygamber Türbesi-CİZRE.....
- 4- Kul Mustafa Türbesi-CİZRE
- 5- Cizre Tarihi Mezarlığı- CİZRE
- 6- Kubbe-i Berzerçio-GÜÇLÜKONAK

KAMU BİNALARI:

- 1- Eski Belediye Binası-CİZRE
- 2- Hamidiye Kışla Binası-CİZRE

KASIRLAR VE EVLER

- 1- Abdurrahman Ağa Kasrı-MERKEZ
- 2- Alihan Ağa (Uysal) Evi-MERKEZ.....
- 3- İsmail Barınç Evi-MERKEZ
- 4- Muhammed Ağa Sor Kasrı-MERKEZ.....
- 5- Osman Ağa Kasrı-MERKEZ
- 6- Süleyman Ağa Kasrı-MERKEZ
- 7- Mehmet Ağa Kasrı-CİZRE.....
- 8- Katip Yusuf Evi.....
- 9- Aladino Kasrı-İDİL
- 10- Tellioglu Kasrı-SİLOPİ.....
- 11- Süleyman Ağa Kasrı-SİLOPİ

KÖPRÜLER:

- 1-Kasrik (Han Mahmut) Köprüsü-MERKEZ
- 2-Yafes Köprüsü (Bazıbd Köprüsü) -CİZRE
- 3-Telkabin (Küçük) Köprüsü-CİZRE
- 4- Saklan Köprüsü-CİZRE
- 5- Bürücek Köprüsü-CİZRE
- 6- Pavan Köprüsü-GÜÇLÜKONAK
- 7- Cem'a (Birlik) Köyü Taş Köprüsü-SİLOPİ
- 8- Görümlü Köprüsü-SİLOPİ
- 9- Beyaz Köprü-ULUDERE
- 10- Köprü-ULUDERE

ŞIRNAK VALİLİĞİ

ÇEŞME VE SU SARNIÇLARI:

- 1- Kavuncu Köyü Çeşmesi
- 2- Seri Berzane Mevkii Su Sarnıcı-MERKEZ
- 3- Sitti Nefise Pınarı-CİZRE

KAPLICALAR:

- 1-Zümrüt Kaplıcası-BEYTÜŞŞEBAP
- 2- Belkis (Nebi Süleyman) Kaplıcası-
GÜÇLÜKONAK

DEĞİRMENLER:

- 1-Kasrik Değirmeni-MERKEZ
- 2- Değirmen I - MERKEZ.....
- 3- Değirmen II - MERKEZ.....
- 4- Değirmen III - MERKEZ.....
- 5- Ciddeyt Değirmenleri-CİZRE.....
- 6- Damlarca Köyü Değirmeni
I-GÜÇLÜKONAK.....
- 7- Damlarca Köyü Değirmeni II-
GÜÇLÜKONAK.....

DİĞER YAPILAR:

- 1- Kasrik Kaya Kabartması-MERKEZ
- 2- Dirhe-GÜÇLÜKONAK.....

SUNUŞ

Türkiye'nin hem Doğu Anadolu hem de Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin toprakları içinde kalan ve Şehri Nuh olarak bilinen Şırnak; yüksek dağları geniş ovaları ve büyük nehirleri üzerinde bulundurması nedeniyle, Anadolu'da hem coğrafi hem de tarihsel olarak ayrı bir öneme sahiptir. İlk çağlarda daha çok büyük ve kaya kabartmaları ile belirginleşmiş Mezopotamya ağırlıklı kültürlerin hâkimiyeti görülürken; ortaçağ ve sonrasında İslam kültürü ve medeniyeti yanında, Hıristiyan unsurları karşımıza çıkmaktadır. Farklılıklarını zenginlik olarak algılayıp, bu kültürel mirası değerlendirme hususundaki gayret, İlimizdeki Selçukludan Osmanlı'ya zaman zaman yerel beyliklerin de katılımı ile ortaya çıkan mimari zenginlik kale, cami, medrese, köprü, türbe ve kasır gibi birçok eserle kendini göstermektedir. Şırnak Merkezindeki **Abdurrahman Ağa Kasrı** başta olmak üzere **Cizre'deki Ulu Cami, Kırmızı Medrese, Abdaliye Camii ve Medresesi, Cizre Kalesi, Hamidiye Kışlası ile Belediye Binası, Deşt ve Cezire'ül İbni Ömer Köprüsü** bunların başlıcalarını teşkil etmektedir. Çoğu tescilli olan bu anıtsal yapılar İlimizin kültür turizmine büyük katkı sunmaktadır.

Bunlara Hıristiyan Süryani ve Nasturilere ait kültürel varlıkları eklemek gerekmektedir.

Bu kitap; Kültür Envanteri kapsamında Şırnak İl ve İlçelerindeki çoğu tescilli kültür varlıklarını ele alan bir çalışmadır. İlin merkez başta olmak üzere Beytüşşebap, Cizre, Güçlükonak, İdil, Silopi ve Uludere İlçelerini kapsamaktadır. Her ilçenin coğrafyası, tarihi, yanında taşınmaz kültür varlıkları ile İlin soyut kültürü ele alınmıştır. İçerisindeki bilgiler zengin görsel malzeme ile desteklenerek ilimize ilk defa bilimsel nitelikli geniş kapsamlı bir envanter kitabı hazırlanmıştır.

Şırnak kültür envanteri çalışmaları yürüten İl Kültür ve Turizm Müdürü M.Sadık ÇELİK'e 2004 yılından beri ilimizde yüzey araştırması yaparak kültür varlıkları üzerinde araştırma yapan ve kitabın hazırlanmasında emeği geçen Yrd.Doç.Dr.Mehmet TOP ile Erkan KOÇ'a İl Özel İdare Yetkililerine ve emeği geçen diğer İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü çalışanlarına teşekkür ederim. Kitabın ilimiz ve Ülkemize faydalı ve hayırlı olması dileği ile.

Ali YERLİKAYA
Vali

ÖNSÖZ

Şırnak'ın 1990 tarihinde il olmasına rağmen, topraklarının tarihi geçmişi oldukça eskilere uzanmaktadır. Ayrıca Nuh Peygamber ve Tufan ile gündeme gelmesi bu coğrafyanın değerini arttırırken Cudi Dağı tüm ihtişamı ile bu hadiseyi tanıklık eder tarihe ve insanlığa...

Kültür ve kültürel değerler, birçok medeniyeti üzerinde barındıran ilimize ayrı bir değer katmaktadır. İster taşınmaz olsun isterse taşınır mahiyette bu eserlerin tümü zengin bir birikimi gözler önüne sermektedir. Bunların bilim adamlarımız tarafından bilimsel yöntemlerle incelenip araştırıldıkça, bu yolda kat etmemiz gereken uzun bir mesafe olduğu aşikârdır. Bu çalışmaların bir araya toplandığı envanter kitabı, bu noktada ilk somut adımlardan birini oluşturmaktadır.

Merkez ilçe dışında Beytüşşebap, Cizre, Güçlükönak, İdil, Silopi ve Uludere ilçelerinden oluşan Şırnak; ilkçağlardan ortaçağa ve buradan günümüze uzanan tarihsel süreç içerisinde farklı kültürel değerleri üzerinde taşıyabilmeyi başarmıştır. Başta birçok örenyeri olmak üzere höyükler, kaya yerleşmeleri, tarihi kent olgusu, camiler, kaleler, kilise ve manastırlar, türbeler, medreseler, hanlar, köprüler, çeşmeler, kasır ve geleneksel evler, değirmenler, mezar taşları bunların belli başlı örneklerini teşkil etmektedir. Bütünüyle bu değerler yöremiz turizmini de harekete geçiren unsurların başında gelmektedir.

Müdürlüğümüze İl Özel İdaresi tarafından verilen destekle, ilimizin sahip olduğu kültürel mirası ve tarihi zenginliklerini belirlemek, kayıt altına almak, korunarak, gelecek kuşaklara aktarmak, milli ve manevi değerlerine bağlı, insan sevgisi ile bezenmiş, Şırnak halkına yarar sağlayacağı düşüncesi ile büyük bir özveri içerisinde bu Kültür Envanteri kitabını hazırlamanın sevincini yaşıyoruz. Bu kitabın hazırlanmasında başta Sayın Valimiz Ali Yerlikaya, İl Özel İdare Genel Sekreteri Kazım ve Genel Sekreter Yardımcısı Ertuğrul ilimizde yüzey araştırmalarını sürdüren Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Mehmet TOP ve ekibine, Van Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge kurulu Uzmanı Erkan KOÇ'a, Müdürlüğümüz elemanlarına, Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu elemanları ile emeği geçen herkese şükranlarımı arz ediyorum.

M. Sadık ÇELİK

Kültür ve Turizm İl Müdürü

KÜLTÜR VARLIKLARI

- a) Tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan yer üstünde, yeraltında veya su altındaki tüm taşınır ve taşınmaz varlıklar, "Kültür Varlıkları"dır.

Doğal ve kültürel varlıkların korunması, bakımı ve bizden sonraki nesillere aktarılabilmesi, bütün dünya ülkelerinde olduğu gibi yurdumuzda da önemli bir sorun haline gelmiş bulunmaktadır.

- b) Hızla değişen yaşam şartları, hızlı kentleşme, nüfus artışı, doğal kaynakların giderek artan bir şekilde tahribi, endüstrileşme ve teknik gelişmeler, bilinçli ve bilinçsiz ellerin gerçekleştirdiği tahribat ile kültür varlıklarımızın yağmalanması, geçmişten günümüze kalan kültürel değerlerin korunmasının zorunlu kılmasıdır.

- c) Kaya mezarlıkları, yazılı-resimli ve kabartmalı kayalar, resimli mağaralar, höyükler, tümülüsler, ören yerleri, akropol ve nekropoller; kale, hisar, burç, sur, tarihi kışla, tabya ve istihkamlar ile bunlarda bulunan sabit silahlar; harabeler, kervansaraylar, han, hamam ve medreseler; kümbet, türbe ve kitabeler; köprüler, su kemerleri, su yolları, sarnıç ve kuyular, tarihi yol kalıntıları, mesafe taşları, eski sınırları belirten delikli taşlar, dikili taşlar; sunaklar, tersaneler, rıhtımlar; tarihi saraylar, köşkler, evler, yalılar ve konaklar, camiler, mescitler, musallalar, namazgahlar; çeşme ve sebiller; imarethane, darphane, şifahane, muvakkithane, simkeşhane, tekke ve zaviyeler; mezarlıklar, hazireler, arastalar, bedestenler, kapalı çarşılar, sandukalar, steller, sinagoglar, bazilika, kilise ve manastırlar; külliyeler, eski anıt ve duvar kalıntıları; freskler, kabartmalar, mozaikler ve benzer taşınmazlar; taşınmaz kültür varlığı örneklerindedir.

Ait oldukları devirlerin mimari özelliklerini yansıtan cami, han, hamam ve bedesten gibi anıtsal yapıların, tarihi evlerin ve bunları tamamlayan doğal güzelliklerin ve anıtların birlikte meydana getirdikleri tarihsel kent dokularının tahrip edilmesi ve yok olması, ileride giderilemeyecek kayıplara neden olmaktadır.

- d) Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları (2863 sayılı Kanun'un 6. maddesi);

a) Korunması gerekli tabiat varlıkları ile 19. yy sonuna kadar yapılmış taşınmazlar,

b) Belirlenen tarihten önce yapılmış olup, önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığınca korunmaları gerekli bulunan Kültür varlıkları,

c) Milli tarihimizdeki önemi nedeniyle, zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve T.C'nin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tespit edilecek olanlar ile M. Kemal Atatürk tarafından kullanılmış evler olarak ayrılabilirler.

- e) **Taşınmaz Kültür Varlıkları Fonksiyonlarına Göre Şu Şekilde Gruplanabilirler:**

a) Dini ve Kültürel yapılar: Tiyatro, stadyum, tapınak, agora, kilise, cami, han, ha-

mam, bedesten, türbe, mezar vb.

b) Askeri yapılar: Kale, burç, askeri depolar, tabyalar, surlar vb.

c) İdari yapılar: Saray, vilayet, konakları, halkevi vb.

d) Sivil Yapılar: Yalılar, konaklar, evler, dükkanlar, vb.

e) Endüstriyel yapılar: Atölye, fabrika, imalathane vb.

f) Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıkları da Şu Ana Koruma Grupları İçinde İncelenebilirler: (Yüksek Kurulun 4.3.1988 gün ve 14 sayılı İlke Kararı)

I. Grup yapılar: İçi ve dışı ile olduğu gibi korunması gereken, malzeme değişikliği yapılmadan, sadece bakım koruma onarımı gerçekleştirebilecek, ayrıca, binanın yaşamını devam ettirebilmesi için zorunlu tesisatın konulabileceği veya mevcudun değiştirilebileceği yapılar.

II. Grup yapılar: Özellikle çevresel niteliklerinin önemi açısından gabarisinde ve cephesinde değişiklik olmamak koşulu ile taşıyıcı sisteminde, iç kısmında, iç ve dış malzemesinde değişiklik yapılabilecek yapılar.

III. Grup yapılar: Özellikle çevresel niteliklerinin önemi açısından cephe özelliğine sadık kalmak üzere, gabarisinde bazı değişiklikler yapılabileceği gibi, yeni yeri belirlenmek koşulu ile taşınabilecek, taşıyıcı sisteminde, iç kısmında, iç ve dış malzemesinde değişiklik yapılabilecek, yenilenebilecek yapılar.

IV. Grup yapılar: Çevresinin gerek mimari gerekse gabari bakımından tümü ile yenilenmiş ve tek başına korunma şansını kaybetmiş veya mimari özelliğini tümü ile yitirmiş veya kamu yararına kaldırılması gerekli olan taşınmaz kültür varlığı olup da gerek görüldüğünde röleveleri veya yeterli miktarda fotoğrafları koruma kuruluna iletilip, karar alındıktan sonra, yıkılacak yerine Koruma Kurulunun önerisi doğrultusunda uygulama yapılabilecek yapılar.

g) Sit Bölgeleri:

Sit bölgeleri (Korunması gerekli alanlar) özelliklerine göre aşağıda gruplanmıştır.

a) Kentsel Sit: Bir araya gelişleri ile teker teker taşıdıkları değerlerin toplamından daha fazla değişik bir değer oluşturan doğal ve insan ürünü çevre elemanları (bit-

ki örtüsü, sokak dokusu, duvar, çeşme vb.) homojen oluşları ve estetik, tarihi açıdan taşıdıkları değer nedeni ile bütünlük gösteren alanlardır. (Örnek olarak Şirnak, Kütahya, Mardin, Bursa'nın eski dokusu verilebilir.)

b) Tarihi sit: Önemli tarihi olayların geçtiği ve bu sebeple korunması gerekli yerlerdir. (Örneğin; Conkbayırı, Lassos Ovası)

c) Arkeolojik Sit: Antik bir yerleşmenin veya eski bir medeniyetin kalıntılarının bulunduğu yer veya su altında bilinen veya meydana çıkarılan alanlardır. (Ephesos, Miletos, Aphrodisias, Acemhöyük, Boğazköy gibi antik yerleşmeler.)

d) Doğal Sit: Korunması gerekli doğal güzellik ve gariplikleri ile doğal ve jeolojik olayların oluşturduğu ilginç görünüşlerinin, asırlık ağaç topluluklarının bulunduğu alanlardır. (Örneğin; Pamukkale, Ürgüp Peri Bacaları, Abant Gölü, Dilek Yarımadası, İhlara Vadisi, Damlatas Mağarası, Manavgat Çağlayanı, Düden Şelalesi.)

e) Karışık Sitler: Alanın özelliğine göre yukarıda belirtilen sitlerin birkaçını içine alan sitlerdir. (Örnek; Alanya Kalesi ve çevresi, Doğal Arkeolojik ve Kentsel Sit, Boğaziçi Doğal ve Arkeolojik Siti oluşturmaktadır.)

Sitlerin Korunma Grupları:

Arkeolojik Sit Alanı (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 4.3.1988 gün ve 6 sayılı İlke Kararı)

I. Derece Arkeolojik Sit Alanı: Korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanlarıdır.

II. Derece Arkeolojik Sit Alanı: Korunması gereken ancak kullanma şekli ve ölçüleri Koruma Kurulları tarafından tayin edilecek sit alanlarıdır.

III. Derece Arkeolojik Sit Alanları: Gelişmeye yönelik koruma-kullanma plan kararlarının getirilmesine Koruma Kurulunca izin verilebilecek sit alanlarıdır.

Doğal Sitler: (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 28.6.1988 gün ve 24 sayılı kararı):

I. Derece Doğal Sit Alanı: İlginç özellik ve güzelliklere sahip olması ve ender bulunması nedeniyle mutlak korunması gerekli olan ve korunmaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanlarıdır.

II. Derece Doğal Sit Alanları: Doğal yapının korunması ve geliştirilmesi yanında kamu yararı göz önüne alınarak kullanıma açılacak alanlardır.

Tespit ve Tescil:

Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tespiti Bakanlıkça doğrudan doğruya veya diğer ilgili kurum ve kuruluşların uzmanlarının yardımlarından faydalanılarak yapılır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün idaresinde ve denetiminde bulunan mazbut ve mülhak vakıflara ait taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları, gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan cami, türbe, kervansaray, medrese, han, hamam, çeşme vb. korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tespiti, envanterlenmesi Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yapılır.

Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili yapılan tespitler, Koruma Kurulu kararı ile tescil olunur.

2863 sayılı Kanun ve 3386 sayılı kanun'un 2. maddesi uyarınca gerçekleştirilen yönetmelikte Korunması gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespitlerinde esas alınan kriterler şunlardır:

- 1- Taşınmazın 19.yy sonuna kadar yapılmış olması,
- 2- 19. yy sonunda yapılmış dahi olsa önem ve özellik açısından korunmaya gerekli görülmesi,
- 3- Taşınmazın sit alanı içinde bulunması (sit alanı içinde olmasa da tek başına korunmaya alınabilir.)
- 4- Taşınmazın milli tarihimizdeki önem-

leri nedeniyle zaman unsuru ve tescil sözü konusu olmaksızın Milli Mücadele ve T.C.'nin kuruluşunda büyük tarihsel olaylara sahne olmuş binalar ve tespit edilecek alanlar ile M.K. Atatürk tarafından kullanılmış evlerden olması gibi ana kriterler gözönüne alınmaktadır.

Bu ana kriterler çerçevesinde, taşınmazın sanat değeri, mimari, tarihsel estetik, yöresel, arkeolojik değerler kapsamı içinde; strüktürel, dekoratif, yapısal durum, malzeme, yapım teknolojisi, şekil bakımından özellik göstermesi dikkate alınmaktadır.

3386 sayılı Kanun'un 2. maddesinde anılan kriterler çerçevesinde, devletin olanakları gözönünde tutularak örnek durumunda olan ve ait olduğu devrin özelliklerini yansıtan yeteri kadar eser korunması gerekli kültür varlığı olarak belirlenir hükümü getirilmiştir.

Tescil:

Tespit edilen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararı ile tescil edilmesidir.

Tespit sonucunda, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının özelliklerinin tanımlandığı tespit fişi, fotoğraf, sit alanları için; fotoğraflardan oluşan albüm, taşınmazların işaretlendiği ve sit sınırlarının belirlendiği haritalar, slaytlar, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının adı, adresi, kadastral durumlarının belirtildiği listeler, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tarif eden ve tespit ekibince gerekli görülen diğer belgeler, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurullarında değerlendirilir, korunması gerekli olan taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile sit sınırları karar ile tescil edilir.

Tescil kararının maliklere bildirim, Bakanlık adına taşınmazın bulunduğu yerdeki Bakanlık teşkilatı tarafından yapılır.

Tescil edilen, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı merkez ilçede ise Valilikçe, ilçe sınırları içinde ise Kay-

makamlıkça, tescil kararı Valiliğe ve Kaymakamlığa tebliğ tarihinden itibaren en geç 3 gün içinde ilan tahtalarına asmak, Belediye hopörleriyle duyurmak veya köy muhtarlığına bildirmek suretiyle ilan edilir. Bu ilana ait tutanak Bakanlığın en yakın temsilcisine teslim edilir.

Bu işlemler tamamlandıktan sonra, Valinin veya Kaymakamın yazısı üzerine, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığının tapu kütüğünün beyanlar hanesine, korunması gerekli taşınmaz kültür veya tabiat varlığı olduğuna dair kayıt konur.

ŞIRNAK'IN COĞRAFİ DURUMU

Coğrafya: Şırnak ili topraklarının batı kesimi, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Dicle bölümünde yer alır. Öteki yarısı da Doğu Anadolu Bölgesi sınırları içerisinde kalan ilin toplam alanı 7.152 km²'dir. İl Batıda Mardin, Kuzeyde Siirt, Kuzeydoğuda Hakkari illeri, Güneyde Irak ve Suriye ile çevrilidir.

İlin önemli dağları; Cudi, Gabar, Namaz ve Altın dağlarıdır. İlin önemli nehirleri ise Dicle Irmağı, Kızılsu Çayı, Habur Çayı ve Hezil Çayı.

İklim: Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde toprakları bulunan ilde birbirine karşıt iki hava kütle etkisini belirtmektedir. Bunlardan birisi, bölgeyi özellikle kış aylarında etkisi altında bulunduran, buna karşılık yaz aylarında kuzeye çekilen soğuk kuru hava külesidir. İlin Doğu Anadolu bölgesinde kalan kısmında kışlar serttir. Güneydoğu Anadolu bölgesi içinde kalan kısmında kışlar daha ılık, fakat yazın buralar aşırı sıcak geçmektedir.

Bitki Örtüsü: İklimin karasal olması doğal bitki örtüsü üzerinde etkili olmuştur.

Mevsim içindeki yağışların az olması, doğal bitki örtüsünün step (bozkır) olmasına neden olmuştur. Stepler ilkbahar yağışlarıyla ortaya çıkar, yaz sıcaklıkları ile kaybolur. Bozkırlar küçük baş hayvancılık için önemlidir. Yükseklerde özellikle Beytüşşebap ve Uludere civarında bulunan dağların yüksek yerlerinde alpin çayırları bulunur. Faraşın yaylası bu açıdan önemlidir. Dağların yüksek yamaçlarında yer yer bozuk karakterli meşelikleri görmek mümkündür. Meşe ağaçlarının dışında yükseklerde ardıç ağaç toplulukları görülür, ardıçlar dayanıklı ve düz yapılı olduğundan evlerin tavanlarında kullanılmıştır. İli saran dağların yamaçlarında bitim denilen yabancı fıstıkları görmek mümkündür. Akdeniz ikliminin görüldüğü sınırlı alanda akarsu kenarlarında zakkumlar görülür.

İlin orman kuşağına giren dağlık kesimleri *yaban hayvanları* için elverişli barınaklar oluşturmaktadır. En çok rastlanan yaban hayvanları tilki, tavşan, çulluk, keklik, ördek, kaz, turna ve bildircindir.

ŞIRNAK'IN TARİHÇESİ

MERKEZ İLÇE

Şırnak, 18 Mayıs 1990 tarihinde il olma ile tarih sahnesinde ikinci kez gündeme oturdu. Hz. Nuh (AS) tarafından Tufan öncesi kurulduğu söylenen Cizre, ikinci kez Nuh ve oğulları tarafından inşa edilirken Şırnak yazlık ve yayla olarak inşa edilmiştir. Nuh ve oğulları yılın iki-üç ayını Cizre'nin kızgın sıcağından korunmak için Şırnak'ta geçirirlerdi. Şırnak kelimesi bazı tarihlere göre "ŞEHİRİ NUH" tan türetilmiştir. Guti, Babil, Med, Asur, Pers, Sasanî İslam İmparatorluğu, Emevi, Abbasi dönemlerinden, Şırnak Cizre'ye bağlı iken Cumhuriyet Döneminde Siirt iline bağlı bir ilçe haline gelmiştir. Şırnak topraklarında bir çok uygarlıklar kurulmuş, bu topraklar buğdayın ilk kullanıldığı, tekerleğin, yazının bulunduğu ve kullanıldığı medeniyetleri içinde barındırmıştır.

19800 yıllık bir geçmişi olan Tufan olayı Şırnak ili sınırlarında bulunan Cudi Dağı'nda noktalandığından bütün dünya insanların ikinci beşiği Şırnak ve Cizre olmaktadır. Hz. Nuh Peygamber'in türbesinin Cizre'de oluşu, Cizre surlarının gemi şeklinde olması, Gut, Babil, Asur kitabeleri ve kabartmaları bunu kanıtlamaktadır. Ayrıca yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'in Hud Suresi'nin 44. ayeti açıkça Tufan-Nuh gemisinin Cudi Dağı'nda durduğunu yazmaktadır.

Şırnak ili tarihte birçok önemli devletin başkentini kendi topraklarında barındırmıştır. Birinci Babil Devletinin başkenti BABİL (Kebeli Köyü) Cizre sınırları içindedir.

Guti (Gudi) İmparatorluğunun başkenti olan BAJARKARD, Silopi ilçesi topraklarındadır.

Şırnak il merkezinden bir görünüm

BEYTÜŞŞEBAP İLÇESİ

Beytüşşebap, kelime anlamı olarak Beyt ve Şebap kelimelerinden elde edilmiş Arapça bir birleşik isimdir. Gençlerin evi anlamındadır. Havası ve suyu sağlıklı olduğundan bu topraklara daima genç kalkanlar anlamında olmak üzere Beytüşşebap denilmiştir. Beytüşşebap tarihi eskilere dayanır. Ta'nin Dağlarından M.Ö. 1000-7000 yılları arasında Neolitik Dönemlere ait kayalara kazınmış resim ve kompozisyonların bulunması, ilçede 12.000 yıl öncesi insanların yaşadığı ve yerleşik bir düzenlerinin olduğunu gösterir. Ancak yörenin dağlık ve engebeli oluşu gelişmesine mani olmuştur. Yöre insanı bu kayalara kazınmış figürlerden de anlaşılacağı üzere hayvancılık, avcılık ve tarımla uğraştığını gösterir. İlçe Asur, Babil ve Medler döneminde Botan bölgesinin yaylaları olarakta kullanılmıştır. X. yüzyılda Colemerg bölgesinin Hakkari boyunun Pinyaniş aşireti

yörede yerleşik olduğunu islam tarihçileri yazmaktadır.

Beytüşşebap ilçesi XIX. yüzyıl sonlarında Van ili Hakkari livasına bağlı bir ilçe iken, 7 nahiyesi ve 46 köyü vardı. 1. Dünya Savaşı'nda Rus işgaline uğradı. 1917 yılında Rusların geri çekilmeleri ile işgalden kurtuldu. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda ilçe olan Beytüşşebap bu sefer Siirt iline bağlandı. 1936 yılında ise Hakkari'ye bağlandı. 1990 yılında Şırnak'a bağlandı.

Beytüşşebap Hükümet Konağı önü

Beytüşşebap ilçe merkezinden bir görünüm

CİZRE İLÇESİ

Cizre Nuh (AS) ve oğulları tarafından Tufan sonrası kurulmuştur. Nuh Peygamber türbesinin Cizre’de olması Cizre surlarının gemi şeklinde oluşu, Guti, Babil, Asur yazıtlarında da Tufan olayını kanıtlamaktadır. 1953-1954 yıllarında Cizre’de yapılan kazılarda bulunan bir plakette, Cizre adının Bazib da (Gerzubakarta) olup, nüfusunun 1.850.000 olduğunu yazmaktadır. Şehir sınırlarının Katran köyünden Kurtuluş köyüne, Güzeller köyünden Cafer Sadık’a kadar devam ettiği bilinmektedir. Nuh Peygamber’den Gutilere kadar Cizre tarihi bir karanlık içinde olduğundan elimizde belge bulunmamaktadır.

Cizre M.Ö. 4000 yıllarından itibaren Gerzubakarta adıyla Guti Devleti hakimiyeti altındadır. Gutiler Dönemi’nde ilk Cizre suru yaptırıldı. Gutiler önceleri Cizre, Dicle, Cudi Dağı arasında kalan bölgede hükümran iken sonra Zagros Dağları

ile Botan (Kentrites) suyuna kadar uzanmış ve bölgeye Gutiyum (Gudiyum) denilmiştir. Daha sonra bu bölgeye savaşçı, kuvvetli anlamında Karday denildi. Tarihçi İbnüksir Dicle’nin sonunda 200 köyü bulunan Karday adıyla bir büyük ilin bulunduğunu yazmaktadır.

Cizre’yi Nemrut Bin Koz Bin Ham Bin Nuh emrinde görüyoruz. M.Ö. 1894 yılında I. Babil Devleti yönetimine girmiştir. Babil Cizre’ye 22 km mesafededir. Dünyanın bir çok yerine tarihi eserleri kaçırılmıştır. Kral Hammurabi Cizre’ye gerekli önemi vermiş ve birçok eserler kazandırmıştır. Şimdi de Kebeli köyünde (BABİL) efsanevi hikayeler ile Hammurabi’den bahsedilmektedir.

Cizre M.Ö. 1595 yılında Babil egemenliğinden Arap egemenliğine geçmiştir. Daha sonra Asur Kralı Senpilos M.Ö. Cizre’yi kendi ülkesine kattı. Tufan olayını anlatan Asur Kralı Sanherip, Cudi’nin te-

Cizre ilçe merkezinden bir görünüm

Ulu Cami

pesine 6 adet kabartma heykelini yaptırmıştır. Ayrıca Cudi Dağı'nın üzerinde tapınaklar yaptırmış, Cizre'nin Nuh Peygamber Camii içinde bulunan mezarını restore ettirmiş ve Cizre surlarını tekrar onart-

mıştır. Medler ve Babilliler Asur başkenti olan Ninovayı M.Ö. 612'de ele geçirince Cizre Medlerin eline geçti. Med Devleti Dönemi'nde Cizre çok gelişmiş, çeşitli eserler kazandırmıştır. M.Ö. 550 yılında Cizre Pers Hakimiyeti altına girdi. M.Ö. 331 yılında Pers Kralı III. Daryus Büyük İskender'e yenilince Cizre'de zaptedilmiş oldu. M.Ö. 301 yılında Selevkos egemenliği altına girdi. M.Ö. 130 yılında Selevkosların elinden alınarak Portların eline geçti. İran Sasani Hükümdarı Erdeşi Babıkan 226 yılında Portları yenilgiye uğratarak Cizre'yi de hakimiyeti altına aldı. Cizre'de birçok imar hareketlerine girildi. Erdeşir Babekan Dönemi'nde Saray Burnu kapısı yaptırıldı. Aslanlar ve kitabe konuldu. İslam Peygamberi Hz. Muhammed tüm devlet başkanlarına davet mektuplarını gönderiyordu. İran Sasani Hükümdarı Kisra II. Hüsrev (Perviz)'e mektup gönderip, İslamiyeti seçmesini istedi. Cizre 639 yılında Hz. Ömer zamanında ordu komutanı İyaz Bin Ganem komutasındaki ordu ile savaşmadan mektupla teslim olmuştur. Bu dönemde Cizre'de kilise olan bina (Ulucami) camiye çevrilmiştir. Ciz-

Hz. Nuh Peygamber Türbesi

Kale

re de bu cami üniversite olarak Hz. Ömer tarafından kullanılmıştır. Halen de İsmi Camia olarak adlandırılmaktadır. Camia arapça da Üniversite demektir. 750 yılından sonra Cizre Abbasilerin egemenliğini tanımıştır. Abdulaziz İbn Ömer adında bir Vali'yi Cizre'ye atadılar. Böylece Cizre Vilayet merkezi oldu. Bu Vali kanalizasyon, cami, köprü, hamam ve imar hareketlerine başladı. Cizreyi o kadar bayındır bir hale getirdi ki Cizre'nin adı onun adı ile anılmaya başlandı. 1057 yılında Selçuklu sultanı Tuğrul Bey, Cizre'yi kuşatmasına rağmen alamamıştır. Ancak Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın veziri tarafından 1085 yılında alınmıştır. 1096 yılında son Mervani hükümdarı Mansur'un ölümünden sonra Cizre'de bu saltanatta sona erdi. Artuklular Dönemi'nde büyük fizikçi, alim, mucit İsmail Ebul-iz El Cezeri yetişmiştir. Bu zat'ın 60 makinesi dünya mühendislerini hayrette bırakmıştır. Robot, saat ve su makineleri onun icadıdır. 1127 yılında Cizre; Musul Zengi Devleti'nin hükümdarlarından İmadeddin İbn Aksankar tarafından alınmıştır. Cizre onun döneminde bir eyalet haline getirilmiştir. Kudbettin Meudut Han Dönemi'nde Cizre de Taş Köprü yaptırılmıştır. Bir ara Zengiler başkentini de Cizre'ye almıştır.

Ebulkasım Mahmut Sencer Şah zamanında Cizre'de Ulu Cami minaresi ile Ulu Caminin birçok yıkılan yeri yaptırılmıştır. Ulu Cami kapısı üzerindeki ejderler ve işlemleri İsmail Ebul-iz Bin Rezzaz El-Cezeri yapmıştır. 1185 yılında Cizre büyük ko-

mutan Selahaddin Uyubbi yönetimine girdi. 1252 yılında Cizre Musul Atabeyleri egemenliği altına girdi. 1258 yılında Cizre Moğol hükümdarı Hülagu'nun hakimiyeti altına girdi. Cizre de Hülagu adına sikkeler bastırıldı. 1260 yılından itibaren Cizre Beyliği Dönemi başlamıştır. Bu devre Mirrekler Devri de denilir. Mem-u Zin olayı Cizre Beyliği Dönemi'nde olmuştur. Cizre Beyliği 1627 yılına kadar hüküm sürmüştür.

1627 yılından itibaren Osmanlı Devleti bu beyliğe son vermiştir. Önceleri Diyarbakır Sancak Beyliğine bağlı iken 1841 yılında da Musul'a bağlanmıştır. Cizre'nin sevk ve idaresi ile görevlendirilen Bedirhan Bey'in yönetimindeki Nasturi aşiretlerinin yaptıkları olumsuz bir takım hareketler Bedirhan Bey'in Musul Valisi'nin gözünden düşmesine sebep olmuştur. Bu sıralarda Müşir Osman Paşa komutasındaki orduya itaatsizlik eden Bedirhan Bey görevden alınarak, yerine yeğeni İzzeddin Şir getirilmiştir. Bundan sonra yönetime sırasıyla Mustafa Paşa, Abdulkerim Bey, İbrahim Bey ve onun da ölümü ile Hamidiye Kaymakamı Tahir Ağa getirilmiştir. Milli mücadele döneminde büyük başarılar gösteren Cizre ye Fransızlar gelir şehri savaşı teslim almak isterlerse de halkın direnişi ve silahlanmayı görerek işgalden vazgeçmişlerdir. Milli mücadeleye katılan, şehit ve gazi olan birçok Cizreli vardır. Cumhuriyet Dönemi'nden önce bakımsız olan Cizre, Cumhuriyet Dönemi'nden itibaren onarılmış modern bir ilçe olmuştur.

Kırmızı Medrese

GÜÇLÜKONAK İLÇESİ

Eruh ilçesine bağlı bir köy iken, Şırnak'ın 1990 yılında il olması ile Şırnak'a bağlı ilçe haline getirildi. Guti Dönemleri'nde ilçe sınırları içerisinde bulunan ören yerinde, tek parça kayadan üç katlı evler yapılmıştır. Hatta yatak serilecek yerler ile beşiğin konulacağı yerler dahi oyulup yapılmıştır. Şu anda çevre köyleri bu yeri Ulyeşyhan diye adlandırırılar. Bu ören yerine yakın bir pınar vardır ki çıkış yeri bir mağara olup, sarkıt ve dikitlerle doludur.

Zeve köyü ile Avin-Binat köyleri arasında kalyan mevkiye dağ ile su arasında kalan yerde oyulmuş, bir kapı bulunmaktadır. Bu kapının Guti Dönemi'ne ait olduğu söylenmektedir.

Bünüsra köyü içinde onlarca su sarnıcı bulunmaktadır. Çok eski dönemlere ait olan bu sarnıçlardan bu günde faydalanılmaktadır. Güçlükönak bölgesi Guti, Babil, Med, Asur Osmanlı egemenliği altında kalmıştır. Sayısız mağara bulunması bunun açık kanıtıdır.

Gerre Köprüsü

Hısta Kaplıcaları

Güçlükönük ilçe merkezinden bir görünüm

İDİL İLÇESİ

1924 yılında bucak olmuş, 1937 yılında da ilçe olmuştur. Milattan önceki adının Zarih olduğu söylenir. Zapdey adında bir süryaninin ilçeye hizmetlerinden dolayı da İdil'e Beyt-Zaptdey (Zapdeyn evi) adı verildiği dolaşan rivayetler arasındadır. Milattan sonra (300-400) yıllarında Farslar burayı istila ettiler. Farslar Dönemi'nde buraya (Hazak) ismini vermişlerdir. Hazak Farsça bir kelime olup, mert ve cesur anlamındadır. İdil ilçesi 1924 yılında Cizre'ye bağlı bir bucak olmuş, 1937 yılında da İdil adını alarak ilçe olmuştur. İslam, Emevi, Abbasi, Zengi, Artuklu ve Osmanlı İmparatorluğu egemenliklerini görmüştür. Şehrin çoğunluğu müslüman olmakla birlikte, Süryani (Asuri) vatandaşlarımızda bulunmaktadır.

Haberli Köyü

Havindi Mağaraları

İdil ilçe merkezinden bir görünüm

SİLOPİ İLÇESİ

Silopi'nin şimdiki ilçe yerinin adı Girik'tir. Girik tepecik anlamındadır. Cizre'nin bir köyü iken, 1960 yılında ilçe olmuştur. Silopi'nin kuzeyini kaplayan Cudi Dağı tam manasıyla bir tarihtir. M.Ö. 4000 yıllarından beri Silopi dolayları dünya tarihine damgasını vurmuştur.

Guti İmparatorluğu'nun başkenti olan Bajarkard, Silopi'nin (Giriçolya) köyünün 5 km güneydoğusunda bulunmakta idi. Cudi Dağı'ndaki heykeller Zaho Silopi dolaylarında çıkarılan heykeller hep Gutilerin izleridir. Cizre'nin Kurtuluş köyü ile Şırnak'ın Kasrik beldesi arasındaki Kızılsu ırmağı kenarında beyaz kayalara oyulmuş Kral-Kraliçe kabartmaları da Guti İmparatorluğunun izleridir. Silopi bölge olarak Guti, Babil, Med, Asur, Pers, Portlar, Sasaniler, İslam İmparatorluğu, Emeviler, Abbasiler, Eyyubiler, Zengiler, Artuklular ve Osmanlı egemenliğinde kalmıştır. Cudi

Dağı'ndaki 6 adet Sanherip kabartması, Cizre hudutları içinde ise geminin durduğu yer şu anda Silopi sınırları tarafında kalmaktadır. Silopi bölümünde bulunan bu gemi yerinde 1 adet mescit kalıntısı, 3 sarıncı ve Nuh Peygamber (A.S)'nin evinin temelleri bulunmaktadır.

Nuh Nebi Cami

Silopi ilçe merkezinden bir görünüm

ULUDERE İLÇESİ

Bütün Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde olduğu gibi Orta Paleolitik ve Neolitik dönemlerin ardından M.Ö. 3000 yıllarında Tunç Dönemi'ni de yaşayan Uludere de M.Ö. 1000 yıllarından itibaren Urartu hakimiyeti dönemi başlamıştır. Daha sonra kısa süre Medler, Persler, İskender, Selökidler ve Roma-Part egemenliği dönemleri geçiren ilçede 193-297 yılları arasında Arsaklıların varlığı görülür.

297-638 yıllarında Sasanlıların egemenliği ardından çeşitli ulusların akınları ile karşılaşan yörede 1054 yılından itibaren Türkmenlerin tarih sahnesine çıktığı görülmektedir. 1142'de İmadettin Zengi 1260'da da Hulagu'nun Hakkari yöresini ele geçirmesini izleyen yılların kargaşalığı yöre beylerinin 1349'da Karakoyun'lulara bağlanmayı kabul etmeleri ile durulur. Hakkari birliğinin kurulmasından sonra buraya bağlanan yöre halkı daha sonra 1386 da Timur ordularının ezici egemenliğini tadar. Bir asırdan fazla bir süre belirsiz

karışıklıklara sahne olan yörede 1502 yılından itibaren Satevi etkinliği başlar. 1534 yılında Kanuni Sultan Süleyman padişahlığı döneminde Osmanlı imparatorluğu'na bağlanan Uludere, İmparatorluğun egemenliğinde Cumhuriyet'e kalırlar.

Yöre Cumhuriyetin ilanından sonra bucağ haline getirilerek, Beytüşşebap ilçesine bağlanır. Daha sonra ise 27 Haziran 1956 tarihinde yürürlüğe giren 7033 sayılı kanunla ilçe haline getirildi. 18 Mayıs 1990 tarihinde da Şırnak'ın il olması ile Şırnak'a bağlandı.

Beyaz Köprü

Uludere ilçe merkezinden bir görünüm

ORTAÇAĞ VE SONRASI KÜLTÜREL DOKU

1. GİRİŞ

Anadolu coğrafyasının her bir köşesi doğal güzellikleri yanında kültürel zenginlikleri ile dikkat çekmektedir. Şırnak da yeni il olmasına rağmen, üzerinde zengin bir kültürel miras barındırmaktadır. İlin Ortaçağ ve sonrasına ait kültürel dokusu farklılıklar göstermektedir. Bunun nedeni olarak da geçmişte merkez olma özelliği göstermemesidir. 1990 yılında il yapılıncaya, önceleri Siirt ili-ne bağlı bir ilçe konumunda iken, Siirt, Mardin ve Hakkâri'den birleştirilen topraklarla oluşturulmuştur. İlçelerinden Cizre, İdil ve Silopi Mardin'den; Merkez ilçe ve Güçlükönak Siirt'ten Beytüşşebab ve Uludere Hakkâri'den katılmıştır. Bugün ile bağlı bir ilçe konumunda olan Cizre geçmişte yönetim merkezi olduğundan kültür ve medeniyet açısından önemli, bu nedenle geçmişi ortaçağ ve sonrasında parlak bir yerdir.

Şırnak il merkezinde bulunan az sayıdaki mimari eserin tamamını sivil mimarlık örnekleri teşkil etmektedir. 19. yüzyıl sonlarına kadar inen bu yapıların çoğu

yok olmaya yüz tutmuş; geriye kalanlar da sahipleri tarafından değişikliğe uğratılmıştır. Ancak bu yapılardan biri olan *Abdurrahman Ağa Kasrı* (*Mehmeti ağai Sor Kasrı*) Kurul'un 21.12.1991/945 tarih ve sayılı kararıyla tescillenmiş ve bu sayede kısmi bir koruma gerçekleştirilmiştir. Diğer kasır ve taş evlerin çoğu yıkılmış ya da betonarme ilavelerle değişikliğe uğratılmıştır. Ayrıca çevresine yapılan yüksek katlı binalarla boğulmuştur. Bunlardan tescilli olan kasır dışında, bir kasır ile iki taş ev örneği belgelenmeye değer bulunmuştur. Diğerleri hem dıştan hem de içten aslını büyük ölçüde yitirmiştir. Kentin aşırı ve kontrolsüz büyümesi tarihi dokunun kaybolmasında büyük etki yapmıştır. Bunda hem kamunun hem de özel kesimin ihmali söz konusudur.

Cizre yörede İslam kültürünü temsil eden yerlerin başında gelmektedir. Botan Bölgesi'nin merkezi durumdadır. Mardin Musul ticaret yolu üzerinde bulunması Cizre'nin önemini arttırmaktadır. Bu durum mimari eserlere de yansımıştır. Sel-

Abdurrahman Ağa Kasrı

çukludan Osmanlı'ya uzanan Ulu Camii başta olmak üzere, Kırmızı Medrese, Abdaliye Cami ve Medresesi, Cizre Kalesi, Hamidiye Kışlası ile Belediye Binası, Telkabin ve Cezire'ül İbni Ömer Köprüsü ile bazı sivil mimarlık örnekleri bunu göstermektedir. Bunların çoğu tescilli anıtsal yapılardır. Ulu Cami, Kırmızı Medrese, Abdaliye Cami ve Medresesi ile bunun içindeki Memo Zin Türbesi projelendirilmiş ve restorasyonları Bitlis Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmiştir. Bunlarla ilgili Sanat Tarihi araştırmaları yetersiz olmakla birlikte, bu yapılara asıl zararları Cizre'nin de son yıllarda aşırı ve kontrolsüz büyümesi vermiştir.

Cizre'yi çevreleyen tarihi surların güney kesimi ayakta. Yoğunluk iç kalede karşımıza çıkmaktadır. Burası askeri bölge içerisinde kalmaktadır. Ayrıca kentin güney kesiminde mezarlık yer almaktadır. Mezarlıkta eski ve yeni gömüler birbirine karışmıştır. Genelde XIX. yy sonu XX. yy başından Osmanlı son dönemine ait mezar ve mezar taşları çoğunluktadır. Baş ve ayakucu şahideli, üzerlerinde kitabe dışında sembolik anlatımlı bir takım süslemeler yer almaktadır.

İdil, ilçe merkezinin eski adı **Azağ** olup, burası **Tur Abdin** bölgesi içinde kalmaktadır. Kültürel olarak Mardin ve Midyat'ın bir uzantısı konumundadır. Burada ve çevresinde daha çok Süryani Ortodoks kültürü görülmektedir. Mimari olarak bunlara ait kiliseler çoğunluktadır. Değişik plan tipleri ve mimari özellikleri ile dikkat çeken kiliselerin bazıları faal durumdadır.

Beytüşşebab ve Uludere ise, coğrafi ve kültürel özellikler nedeniyle Hakkari ve özellikle Çukurca'nın uzantısı durumundadır. Geçmişte burada Hıristiyan Nesturilerin yaşadığını günümüze ulaşan kiliseler ortaya koymaktadır. Aynı kültüre ait Hıristiyan yerleşmeleri Dicle Nehri'nin doğusunda kalan Cudi dağı eteklerinde de görülmektedir. Uludere'ye bağlı Andaç ve Yarma Mahallesi'nde bulunan iki kilise ile

Silopi'de bunu belgeleyen kiliseler ve yerleşme Hıristiyan yerleşmeleri bunu göstermektedir.

Şirnak'taki ortaçağ ve sonrası kültürel doku askeri, dini, eğitim, ticari sivil ve su mimarisine ait yapılarla mezar taşlarından oluşmaktadır. Bunları başta kaleler olmak üzere, camiler, medreseler, kilise ve manastırlar, türbe ve zaviyeler, hanlar, Kamu yapıları, kasır ve evler ile su yapıları teşkil etmektedir.

2. TARİHİ ÇEVRE

Şirnak ili topraklarının bir kısmı Güneydoğu Anadolu, diğer kısmı ise Doğu Anadolu coğrafyasında yer almaktadır. Namaz Dağı'nın yamaçlarına kurulan il merkezinin geçmişi ve merkez olma özelliği çok eskiye inmemektedir. Çünkü 1990 yılında il olmuştur. Önceleri Siirt iline bağlı bir ilçe iken, il olunca Siirt, Mardin ve Hakkâri'den alınan topraklarla oluşturulmuştur. İlçelerinden Cizre, İdil ve Silopi Mardin'den; Merkez ilçe ve Güçlükönak Siirt'ten Beytüşşebab ve Uludere Hakkâri'den dâhil edilmiştir. Bu şekilde ilin sınırları belirginleşmiştir.

Şirnak toprakları geçmişte birçok medeniyeti üzerinde barındırmakla beraber, bunlar bir bütünsellik teşkil etmemektedir. Tarih öncesi dönemlerden itibaren gerek Mezopotamya, gerek İran ve gerekse Anadolu'da kurulan devletlerin egemenliğinde kalmıştır. Bunlar sırasıyla Asur, Babil, Hitit, Pers, Büyük İskender, Roma, Bizans, Sasani devletleri olup, bölge Hz Ömer döneminde İslam topraklarına katılmıştır. Bundan sonra Emevi, Abbasi, Büyük Selçuklu, Artuklu, Musul Atabekleri ve Eyyübi hâkimiyetinde kalmıştır. Bir ara Akkoyunlu idaresine geçen yöre, XVI. yüzyıl başlarından itibaren Cizre merkezli Cizre (Botan) Beyleri'nin idaresine geçmiş ve Osmanlı Devletine döneminde de, bu beyliğin yönetimi devam etmiştir. Osmanlı Devleti 1627 yılında Cizre Beyleri'nin yönetimine son vererek kendi hâkimiyetini

tesis etmiştir. Osmanlı son döneminde (1875–1885 yılları arasında) Şırnak, Diyarbakır Eyaleti, Mardin Livasına bağlı kaza olarak geçmektedir. Cumhuriyet devrinde Siirt iline bağlı ilçe iken, 1990 yılında il olmuş ve halen ilin merkezi konumundadır.

3.KÜLTÜREL DOKU

3.1.Kaleler

Şırnak'ta bulunan kaleler Başta Cizre Kalesi olmak üzere çoğu, büyük ölçüde yıkılmış vaziyettedir. Bunların bir kısmı şehri koruyan dış ve iç kale da şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bazıları da buldukları yere hakim bir tepe ya da sarp bir kayalık üzerine inşa edilmiş yapılarıdır.

Cizre Kalesi, Cizre şehir merkezinde Dicle Nehri kenarında kurulmuş olan kale, dış kale ve iç kaleden oluşmaktadır. Kalıntılardan Roma ve Bizans döneminden itibaren yapım süreci takip edilebilen kale Selçuklu ve Cizre Beyleri döneminde aldığı şekliyle gelebilmiştir. Dış kale surları, iç kaleden başlayarak bunun güney tarafında şehri tamamen kuşatmasına rağmen, sadece mezarlık kenarındaki güney kesimi izlenebilmektedir. Doğu taraftaki Deşt Kapısı'ndan itibaren batıdaki Abdaliye Medresesine kadar kavisli bir şekilde devam etmektedir. Burası 800 m.'lik bir sur duvarına tekabül etmektedir. Üzerinde dört adet yarım daire planlı burç yer almaktadır. Bu surlar doğudan ve batıdan iç kaleye kadar uzandığı kalan izlerden anlaşılmaktadır. Ancak bunun batı tarafta kalan Kırmızı Medrese kesiminde kalıntıları görülebilmektedir.

İç kale, Dicle Nehri kenarına kurulmuş olup askeri bölge içerisinde kalmaktadır. Hudut Tabur Komutanlığı'nın kullanımındadır. Burada doğu batı doğrultusunda birbirine paralel iki sur duvarları uzanmaktadır. Kuzeyde kalan ilk duvar nehre yakın olup, doğudan dış surlarla birleşmektedir. Aslanlı kapı ve iki katlı karargâh binasının alt katı korunmaktadır. Batı ucunda Bur-

cu Belek bulunmaktadır. Doğu ucu Dicle nehri kenarından güneye doğru dönerek devam etmektedir. Burası dış kale surlarına bağlanmaktadır. Duvarda birçok kaplama taşı sökülüştür. Kalan izlerden bazalt taşı ile yapıldığı anlaşılmaktadır.

Cizre Kalesi

İç Kaledeki ikinci sur duvarı ortaya yakın bir yerde daire planlı bir burçla son bulmaktadır. Üzerinde bir mihrap nişi tespit edilmiştir. Duvarın kuzey tarafına açılmıştır. Muhtemelen kale mescidine aittir. Ayrıca duvarın güney batısında bugün askeri yemekhane olarak kullanılan tek katlı bina vardır. Güney cephenin ortasından bir kapı ile girilmekte ve içerisi boydan boya iki bölümden oluşmaktadır. Bunun dışında batı tarafta kuzey güney yönünde dikdörtgen planlı ve beş bölümlü yıkık vaziyette kalıntılar mevcuttur. Genelde bazalt taşı kullanılmıştır. Burada kufi yazılı Arapça kitabe yazılıdır. Askeri alan içerisinde kalan iç kalenin I. Derece arkeolojik sit olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Finik Kalesi, Güçlükönak ilçesine bağlı bugünkü Damlarca köyü sınırları içerisinde bulunan kale iç kale ve dış kaleden oluşmaktadır. Cizre-Şırnak yol ayrımından 12 km uzaklıkta bulunan Dicle nehrinin kuzey tarafında bugünkü Güçlükönak ilçesine giden karayolunun üst kesiminde yer almaktadır. Dış kaleden sur kalıntıları kuzey güney istikametinde uzanmaktadır.

İç kaleye Faki Tayran camisinin karşı yamacından tırmanarak çıkılmaktadır. Üst kesimde kaleye çıkış sağlayan taş döşeme

yola rastlanılmıştır. Bu yol takip edilerek kaleye ulaşılmaktadır. İç kale daha üst kesimde kayalık topoğrafik araziye uydurulmuş üç parçadan oluşmaktadır. Geniş bir alana yayılmış kaya yerleşmesinin içerisinde mescit, sarnıç, ahır gibi birimler bulunmaktadır. Doğu, güney ve kuzey tarafı derin vadilerle çevrili olup, buralara kale duvarları yapılmıştır. En üst kesim yapı kalıntılarının bulunduğu, etrafı dikdörtgen şekilde yüksek kale duvarları çevrili alandır. Doğudan merdivenle yukarıya çıkış sağlanmaktadır. Merdivenin kuzey tarafında iki bölümlü bir mekân tespit edilmiştir. Batısı kayaya yaslanan üzerleri çapraz tonoz örtülü bu mekânlara güneyden girilmektedir. Doğu tarafına birer pencere açılmıştır. Muhtemelen muhafız odaları olmalıdır. Üst kesimde toprak altında kalmış birçok yapı kalıntısı mevcuttur. Bunlardan birinin beşik tonoz örtülü olduğu tespit edilebilmektedir.

Finik kalesinin her tarafı gezilmiş çevrede seramik parçalarına da rastlanmıştır. Bunlar ve kaledeki sur ve yapı kalıntıları ile birçok kaya mekânı ortaçağ ve sonrasına ait muhtemelen 15.-16. yüzyıllara ait olabileceğini ortaya koymaktadır.

3.2. Camiler

Şırnak merkezde orijinal özelliklerini koruyan tarihi nitelikli bir cami mevcut değildir. Cizre, Güçlükönak ve Silopi ilçelerinde tarihi özelliklerini muhafaza camiler mevcuttur. Bunlardan bir kısmı medrese yapıları ile birlikte ele alınmıştır. **Cizre Ulu Camii, Güçlükönak Faki Tayran Camisi, Silopi Nuh Nebi Cami ve Medresesi** ve **Şerif Camii** sayılabilir.

Bunlardan **Cizre Ulu Camii**, Cizre şehir merkezinde, Dağ Kapı Mahallesi'nde bulunan yapı, değişik zamanlarda yapılan ilave ve onarımlarla günümüze gelebilmiştir. Cami dört yönden yol ile sınırlandırılmıştır. İlk yapısı hakkında kesin bilgi yoktur. Ancak üzerindeki 8 adet kitabeğe göre, Musul Atabekleri döneminde

550 -555 (1155-1160) yıllarında yapıldığı, 1203 ve 1284 yıllarında ise tamir edildiği belirlenmektedir. En son onarım 2007 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yapılmıştır. Bugün İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesinde bulunan metal kapısı üzerindeki ejder figürlü kapı tokmakları yapının ününü arttıran önemli unsurların başında gelmektedir.

Cizre Ulu Cami

Yapı düzgün olmayan dörtgene oturmaktadır. Doğudan 55.00m. batıdan 47.48m. kuzeyden 54.00m. güneyden ise, 45.41m.'dir. Cami doğu-batı doğrultusunda uzanan enine dikdörtgen planlı ve mihrap önü kubbelidir. Kuzeyinde avlu ve buna bağlı medrese kalıntıları ile minare yer almaktadır. Avluya ikisi kuzeyde, birisi doğuda diğeri batıda olmak üzere dört giriş kapısından ulaşılmaktadır. Günümüzde batıdaki kapının izleri mevcuttur.

Caminin dört cephesi de düzgün kesme taş malzemedен yapılmış olup, cephelelerdeki hareketliliği pencere ve kapılar sağlamaktadır. Bunlardan en hareketlisi giriş kapılarının bulunduğu kuzey cephedir. Caminin doğu ve batı cephelerinde dikdörtgen açıklıklı dört pencere yer almaktadır. Güney cephesinde ise sekiz pencereye yer verilmiştir Saçakta bir sıra süsleme bulunur. Kubbe sekizgen kasağa oturmaktadır. Kubbeye geçiş unsuru olan tromplar dışarıya yansıtılmıştır. Kasnakta da dört pencereye yer verilmiştir. Cephenin kesme taş kaplamaları 1984'deki onarıma aittir.

Kuzey cephede, avluya açılan yedi kapı

bulunmaktadır. Ortada ana kapı ve bunun iki yanında üçer kapı yer almaktadır. Bunlardan ortadaki ana giriş kapısı sivri kemerli bir girinti içerisinde dikdörtgen açıklıklı olarak düzenlenmiştir. Kapı lentosu üzerinde geometrik ve bitkisel süslemeler yer almaktadır. Bunun da üstünde bir sıra kufi hatlı kitabe uzanmaktadır. Ana giriş kapısının sağında ve solunda kalan diğer kapılar yuvarlak kemerli bir girinti içerisinde dikdörtgen açıklıklıdır. Alınlık kısımlarına birer kitabe yerleştirilmiştir. Kaynaklardan ve eski resimlerden kuzey cephenin önünde bugün mevcut olmayan bir revağın varlığı belirlenebilmektedir.

İç mekân enine dikdörtgen planlı ve doğudan 18.70m. batıdan 19.21m. kuzeyden 47.06m. güneyden ise, 42.82m. ölçülerindedir. Mihraba paralel dört sahin, köşeleri pahlı kare kaidelere oturan silindirik payelerle birbirinden ayrılmıştır. Kemerlerle birbirine bağlanan toplam 31 adet paye bulunmaktadır. Bunlar aslında halka şeklinde bazalt taşları ile yapılmış olmasına rağmen 1984 onarımında betonla yenilenmiştir. Üst örtüde bölümlerin üzeri çapraz tonozlarla örtülmüştür. Mihrap önünde ise, tromp geçişli kubbe vardır.

Mihrap önü kubbesi, 9.05X 8.50 m. ölçülerindeki bir kare alana oturmaktadır. Güneyden beden duvarına, doğu-batı ve kuzeyden birbirine bitişik ikişer payeye, kuzeybatı ve kuzeydoğudan ise, birbirine bitişik üçer payeye oturmaktadır. Trompların dış köşelerinde beş sıra mukarnas dizisi bulunmaktadır. Mihrap, enlemesine planlı caminin kible duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer alır. Duvarın dış yüzeyinde çıkıntı yapmamaktadır. Hücrenin derinliği duvar kalınlığı içinde kalır. Sıva ve boya larla mihrap asli özelliklerini yitirmiştir.

Caminin kuzeyinde düzgün bir dikdörtgene oturmayan medrese yer almaktadır. Ortası avlu olan medreseye doğu ve kuzeydeki iki kapıyla girilmektedir. Avlu kuzeyden 35.43 m., güneyden 31.61 m., doğudan 20.64 m. ve batıdan 21.10 m. ölçü-

lerindedir. Avlunun ortasında bir şadırvan ve baldaken bir yapı görülmektedir. Ancak günümüzde sadece şadırvanın sütunlarından bir kaçının kalıntısı mevcuttur.

Avluya kuzeyden iki, doğudan ve batıdan birer kapı ile girilmektedir. Kapılar avluya eyvan biçiminde açılmaktadır. Dışarıya taşıntı yapan kapı toprak seviyesinden aşağıda kaldığı için birkaç basamakla inilmektedir Kuzey cephenin doğusundaki giriş kapısı da zeminden aşağıda olduğu için birkaç basamakla inilmektedir. Kapı eyvan biçiminde olup, sivri kemerli açıklığa sahiptir. Kuzey-güney yönünde uzanan eyvanın üzeri aynı yönde sivri beşik tonozla örtülüdür. Burada da düzgün kesme taş ve moloz taş bir arada kullanılmıştır.

Zeminden alçak olan ve birkaç basamakla ulaşılan doğudaki giriş kapısı ise, cepheden dışarı sivri kemerli eyvan biçiminde taşma yapmaktadır. Doğu-batı yönünde uzanan bu eyvanın üzeri de aynı yönde sivri beşik tonoz örtülmüştür. Tonozda balıksırtı biçiminde istiflenmiş tuğla örgüler görülmektedir.

Harimin kuzeyindeki medrese, avluyu "U" biçiminde doğu-batı ve kuzey yönlerden kuşatmaktadır. Oldukça harap olan medresenin batı kanadı temel seviyesine kadar yıkıktır. Dışına sonradan ihata duvarı yapılmıştır. Doğu kanadın çoğu harap olup, güneye doğru eyvan ve kubbeli iki mekan kalmıştır. Kuzey kanatta iki katlı kısım ve üzerindeki minare ile doğusundaki tek katlı kısımlar gelebilmiştir.

Minaresi avlunun kuzey batısında yer almaktadır. Minare tuğladan kare kaide üzerinde silindirik gövdeli olarak yapılmıştır. Kaidesi yerden 6.40 m.ye kadar kare prizma olup, dört yüzeyinde çini süslemeli panolara yer verilmiştir. Gövdesi yükseldikçe incelen silindirik bir yapı özelliği göstermektedir. Şerefe için bir çıkıntı yapılmamıştır. Peteğin çapı ufak tutularak gezinti yeri meydana getirilmiştir. Petek, üstten basit ve sonradan sıvandığı anlaşılan konik bir külahla sonlanmaktadır.

Güçlükonak Faki Tayran Camisi, Güçlükonak Damlarca Köyü sınırları içerisinde yer alan cami, halk arasında **Faki Teyran Medresesi** olarak bilinmektedir. **Faki Teyran**'ın asıl adı Muhammed olup, Van'ın Bahçesaray (Müküs) ilçesindedir. Mezarı günümüzde Bahçesaray'ın Kartal (Verezûz) köyünde bir korunun içindedir. "**Faki**" medrese talebesi anlamında olup, kuşlarla konuştuğu rivayeti üzerine yaşadığı dönemde ve sonrasında halk arasında "**Faki Teyran**" şeklinde isimlendirilmiştir. Yaşadığı dönem ile ilgili farklı rivayetler ileri sürülmüş ise de, gerek şiirlerinin içeriği, teması, sitili ve hayatına dair gerçeklerden yola çıkılarak 1550 – 1690 yılları arasındaki "140" senelik bir zaman dilimi içinde yaşadığı kabul edilmektedir. Mevcut kabrinin üzerindeki mezar taşında her hangi bir tarih bulunmamaktadır. Cizreli ünlü âlim Molla Ahmed-i Ciziri ile çağdaş olup beraber yazdıkları "*Mela û Fakî*" gibi bazı şiirleri vardır. Melayê Ciziri ile olan ilişkilerinden dolayı Cizre'de de bir süre kaldığı ve bölge ile münasebetlerini sürekli devam ettirdiği bilinmektedir.

Faki Tayran Camii

Bölge genel olarak **Finik** olarak nitelenmektedir olup, Dicle Nehri ve Vadisine hâkim durumdadır. Eski yerleşmeler geniş bir alana yayılmış durumdadır. Bunlardan biri olan cami, hemen ilerisindeki kayalıklardan çıkan derenin batı tarafında kurulmuştur. Derenin batı tarafına istinat duvarları ile düz bir alan oluşturulmuştur. Bu alan caminin kuzey tarafında kalmakta-

dır. Ayrıca her iki yamaçta çeşitli kalıntılar ve mağaralar bulunmaktadır. Günümüzde cami, Güçlükonak karayolu kenarında kalmaktadır.

Harap vaziyetteki cami, dıştan 6,30 x 10,65 m ölçülerinde doğu-batı doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlıdır. Caminin dış cephe duvarlarında bazı kısımlar yıkılmakla birlikte büyük çoğunluğu ayakta. Buna göre caminin doğu ve batı duvarları sağlamdır. Kuzey cephe duvarı çoğunluğunda yıkıktır. Yola bakan güney cephe, kaba yonu taşlarla örülmüş bir duvarla oluşturulmuştur. Duvarın doğu köşesi yıkıktır. Bunun hemen yanında 1.10 m genişliğinde bir kapı açılmıştır. Mihrabın bulunduğu kısım sivri kemerli girinti şeklinde dıştan da vurgulanmış ve niş kısmının duvarı yıkılmış burada bir delik meydana gelmiştir.

Camiye giriş güney cephedeki kapıyla sağlanmaktadır. Kuzey cephe duvarı çoğunlukla yıkıldığı için buradaki kapı belirlenmemiştir. İç mekân 4.80x8.90m ölçülerinde tek mekân şeklinde düzenlenmiştir. Buranın üst örtüsü tamamıyla yıkık vaziyettedir. Caminin batı duvarı ortasında dikdörtgen girinti yapan bir niş, güney duvarında da mihrap bulunmaktadır. Mihrap, sivri kemerli bir girinti içinde yarım daire planlı ve içerisi yıkık durumdadır. Harap ve sahipsiz olan cami, kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

Silopi Nuh Nebi Cami ve Medresesi, Silopi merkeze 2 km uzaklıkta, Birlik (Cuma) köyünde bulunan ve halk arasında Nuh Nebi olarak adlandırılan cami ve medrese köyün güney batısında mezarlık içerisinde yer almaktadır. Yapı dıştan 23.22x24.79m ölçülerinde olup doğu batı istikametinde uzanmaktadır. Ortadaki avlunun güneyinde cami, kuzeyinde medrese ile doğuda dışa doğru taşınılı iki katlı olan bir eyvanlı bölüm ile batısındaki mekândan oluşmaktadır. Camiye avludan giriş sağlanmakta olup doğu-batı yönünde dikdörtgen planlı ve iki sahlıdır. Ayrıca sahlınların doğu

tarafında birer oda yer almaktadır. Üç sivri kemerli açıklık sahnaları ayırmaktadır. Mihrap kible duvarına iki kademeli şekilde girintili olup dışa taşınılıdır.

Silopi Nuh Nebi Cami

Avlunun kuzeyinde medrese yer almaktadır. Medresenin güneybatı köşesindeki bir oda ile kuzeydoğudaki oda ayakta kalmış olup diğer odalar yıkık bir vaziyettedir. Üzerinde herhangi bir kitabe yoktur. Bu nedenle kesin tarihi belli değildir. Yörenin tarihsel seyrine ve caminin plan ve mimari özelliklerine bakarak yapıyı, Selçuklu Dönemine yani XIII . yüzyıl başlarına tarihlendirmek uygun düşmektedir. Oldukça harap olan cami ve medrese kalıntısı kültür varlığı olarak tescillenmiş olup rölye restitüsyon ve restorasyon projelerinin hazırlanıp, restore edilmesi gerekmektedir.

Şerif Camii ise, Silopi merkeze bağlı Birlik (Cuma-Cem'a) köyüne köye 1 km uzaklıkta meskûn mahal dışında, dere kenarında bulunan ve halk arasında **Şerif Camii** olarak adlandırılan yapı, doğu-batı doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlıdır. Dıştan 6,34x10,70m ölçülerindedir. Cami tek sahnalı ve aynı yönde beşik tonoz örtülüdür. Güney duvarı ortasında basit niş şeklinde mihrabı bulunmaktadır. Kuzey cephede toprak dolgunun altında kalmış girişi vardır. Doğu ve batı duvarları tamamen yıkılmış olup sadece güney cephe belirgindir. Tamamıyla taş malzeme kullanılmıştır. Yıkık durumda olan cami kültür varlığı olarak tescillenmiş ve koruma altına alınmıştır.

3.3. Kilise ve Manastırlar

Şırnak'taki kiliseler Nesturilere ve Süryanilere aittir. Bunlardan Dicle Nehri'nin batısında İdil'de kalanlar Süryani kiliseleridir. Yoğun olarak İdil merkez Öğündük ve Haberli köyünde görülmektedir. Şırnak merkez Cizre, Silopi ve Uludere'ye bağlı yerleşim birimlerinde ve özellikle Cudi Dağı'nda Nasturi ve Keldani Kiliseleri yer almaktadır. Bunlar Hakkari civarındakilerle benzer özellikler taşımaktadır. Genelde vadinin hakim noktasına veya doğal bir platform üzerine inşa edilmiştir. Tamamına yakını iki bölüm olarak düzenlenmiştir. Üzerlerinde herhangi bir kitabe veya süsleme bulunmadığı için tarihlendirilmeleri güçleşmektedir. Başta **Uludere Geramun ve Halmun Kiliseleri** ve **Silopi Harbol Kilisesi** olmak üzere birçok örnek mevcuttur.

Süryani manastır ve kiliselerinden **İdil Haberli (Basibrin) - Mor Barsavmo Manastırı**, Haberli, İdil'e bağlı bir Süryani Köyüdür. Köyün tamamı Süryani Ortodoks olup, 23 hane bulunmaktadır. Bu da 130 kişilik nüfusa denk gelmektedir. Eski taş evler köyün mimarisini oluşturmaktadır. Ayrıca köyde bir manastır yapısı ile 23 kilise bulunmaktadır. Kiliselerin bir kısmı faal durumdadır.

Manastır, köyün güney doğusunda meskûn mahal dışında yer almaktadır. Badem ağaçları arasında yüksek bir yere kurulmuştur. Köyden patika bir yol ile gidilmektedir. Kuzey batı köşeden bir kapı ile avluya girilmektedir. Dıştan taş duvar ile çevrelenmiş avlu içerisinde kilise, anıt mezar, çan kulesi, manastır odaları ve su kuyusu bulunmaktadır. Avlunun doğusundaki kilise dikdörtgen bir alana oturmaktadır. Üç nefli ibadet mekânı ile doğusundaki mezbah bölümünden oluşmaktadır. Üzerleri doğu batı doğrultusunda beşik tonoz örtülüdür. Üstü dıştan düz dam şeklindedir. Kilisenin kuzeyinde çan kulesi, kuzey doğusunda ise anıt mezar yer almaktadır. Manastırın genel konumu ile kilise kısmı ölçülendirilmiştir. Ayrıca yapılar fotoğrafla belgelenmiş ve incelenmiştir.

İdil Öğündük Mor Yakup Kilisesi, İdil – Midyat karayolundan ayrılan bir km'lik asfalt yol ile ulaşılan Öğündük eski adı Midin olan günümüzdeki Süryani köylerinden birisidir. Kilise köyün içerisinde bir manastır kompleksi olarak yapılmıştır. Kilise faal ve bakımlıdır. Ortadaki avlunun kuzeyinde kilise, batısında iki katlı dersane ile doğusunda katakomp yer almaktadır. Avluya güneyden anıtsal bir kapı ile girilmektedir.

Mor Yakup Kilisesi

Kilise doğu batı yönünde dikdörtgen planlı, 21.84x26.24 m ölçülerinde beş bölümden meydana gelmiştir. Parokial tipteki Süryani kilise planları grubundadır. Güneyde avluya açılan, kemerli ve üzerleri çapraz tonoz örtülü üç gözlü revak yer almaktadır. Buradan iki kapı ile geçilen narteks ikinci kısmı oluşturmaktadır. Doğu batı yönünde uzanan beşik tonozlu bir mekandır. Bundan sonra asıl ibadet mekanı olan naos gelmektedir.

Naos dikdörtgen planlı ve 5.05x 17.55 m ölçülerinde yapılmıştır. Narteksten iki kapı ile girilmektedir. Kapılar dikdörtgen açıklıklı silmelerle çerçevelenmiştir. Bunun doğusunda mezbah yer almaktadır. Burası iki bölüm halinde düzenlenmiştir. Biri güneydeki enine bir mekan olup üzeri tuğladan beşik tonozlarla örtülüdür. Batı ve doğu duvarlarına karşılıklı üçer niş yerleştirilmiştir. Diğer merkezi planlı, doğusunda yarım daire apsisi bulunan kısımdır. İçerisine kduşkudşin yerleştirilmiş, kubbe ile örtülü mekan dört yöne kemerli olarak açılmaktadır. Kduşkudşin üstten yuvarlak

kemerle sonlanan dikdörtgen görünüşlü ve mukarnas kavsaralıdır. Üzerinde bir takım süslemeler yer almaktadır. Kilisenin kuzeyinde bir mekan daha bulunmaktadır. Burası doğu batı ekseninde beşik tonoz örtülüdür. Yan duvarları nişlerle hareketlendirilmiştir. Mahzen ya da depo olarak kullanılmaktadır.

Kilisenin dış cephelerinden sadece batı cephe dikkat çekicidir. Cephe yer yer iki renkli taşlarla örülmüş duvarla oluşturulmuştur. Naos kısmına denk gelen üst pencereler ayrıca burayı hareketlendirmektedir. Yapıda çoğunlukla taş malzeme kullanılmıştır. Tuğlaya kemer ve üst örtüde yer verilmiştir. Kilise tescilli olup, ibadet ve ziyarete açıktır.

İdil Meryem Ana Kilisesi, Kilise, İdil ilçe merkezinde eski yerleşim yerinde bulunmaktadır Avlunun kuzey batısına yerleştirilmiş olan kilise, doğu –batı ekseninde dikdörtgen planlı bir yapıdır. Süryani Ortodoks cemaatine ait kilise faal durumdadır. Dıştan 9.85x20.40 m ölçülerinde, bazilikal planlı ve iki neflidir. Doğusunda iki bölümlü mezbah (sunak) bulunmaktadır.

Güneyden basit bir kapıyla iç mekana girilmektedir. Ortada iki serbest ayakla ayrılan nefler, dört bölüm halinde çapraz tonozlarla örtülmüştür. Kuzey nef daha dar yapılmıştır. Mezbah, naostan yüksekte ve iki çapraz tonoz örtülüdür. Birinci nefe bakan kduşkudşin dikdörtgen görünüşlü ve planlı bir niş şeklindedir. Yüzeyinde ikonografik, bitkisel ve geometrik bezemeler vardır. Ayrıca tüm iç mekan sıvalı ve boyalıdır.

Dış cepheler sağır tutulmuş, kaba yonu taşlarla örülmüştür. Sonradan bir çan kulesi eklenmiştir. Tescilli olan kilise sağlam ve bakımlıdır

Basak Mor Aday Kilisesi, Kilise Öğündük köyüne bağlı Basak mezrasında bulunmaktadır. Eski bir Süryani yerleşimi olan köy, 19.yy sonlarında terk edilmiştir. Bu terkten sonra bir ara ev olarak kullanı-

lan kilise, günümüzde kendi haline bırakılmıştır. Kiliseden sonra eve dönüştürüldüğünde bazı ilave ve değişiklikler yapılmıştır. Dış köşelerine silindirik kuleler eklenmiş, iç mekan da yeniden düzenlenmiştir. İki katlı bir yapıdır.

Kilise, bölgede en yaygın şekilde uygulanan parokial plan tipindedir. Doğu batı yönünde dikdörtgen planlı ve 13.26x 20.20 m ölçülerinde narteks, naos ve mezbah bölümlerinden oluşmaktadır. Güneyde doğu –batı ekseninde uzunlamasına beşik tonoz örtülü narteks yer almaktadır. Buraya güneyden iki kapı ile girilmektedir. Yine iki kapı ile naosa bir kapıyla doğusundaki mezbaha girilmektedir. Ayrıca güney doğusunda üst kata çıkan merdivenler vardır. Asıl ibadet mekanı olan naos, doğu–batı yönünde dikdörtgen planlı, 5.10x 12.67m ölçülerindedir. Üzeri aynı yönde beşik tonozla örtülüdür. Günümüzde üst örtü yıkıktır. İç mekan son dönemde ikiye ayrılmıştır. Yanlardan duvarlarla daraltılmış daha küçük beşik tonozla örtülmüş ve önden iki sivri kemerle bölünmüştür. Asıl iç mekanda yan duvarlar, karşılıklı peş peşe sıralanan dörder girintiyle hareketlendirilmiştir.

Doğu ucundaki apsis, naostan daha yüksek ve yarım daire planlıdır. Önü yarım duvarla kapatılmıştır. Güneyindeki mezbah kuzey güney yönünde beşik tonoz örtülüdür. Doğu ve batı duvarlara karşılıklı ikişer girinti açılmıştır.

İkinci kat üç mekânla oluşturulmuştur. Güneyde boydan boya uzanan mekânın batısı üç kollu bir düzenleme göstermektedir. Doğuda da iki oda sıralanmaktadır. Üzerleri çapraz ve beşik tonoz örtülü olup üst örtü büyük ölçüde yıkılmış vaziyettedir.

Kilisenin güney batısına iki mekan daha eklenmiştir. Birincisi iki katlı, ikincisi tek katlıdır. Üzerleri beşik tonoz örtülü küçük ölçekli mekanlardır. Ayrıca kuzeydoğu, kuzeybatı, güneybatı ve kuzey cephe ortasına eklenen silindirik kuleler yapının görünüşünü etkilemiştir. Bu kuleler aşı-

ğıdan yukarıya doğru daralmaktadır. Dış cepheler taş örgülü ve düzgün yapıdadır. Tescilli olan kilise üzerinde çalışmalar devam etmektedir.

İdil Haberli (Basibrin) - Mor Dodo Kilisesi, Kilise köyün kuzey batısında, köye hâkim bir noktada yer almaktadır. Kilisenin ayrıntılı ölçüleri alınmış ve rölöve planı çıkartılmıştır. Kompleks bir yapıdır. Oldukça muhkem yüksek duvarlı büyük bir avlunun kuzey doğusunda yer alan kilise, doğu batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve iki bölümlüdür. Güneydeki birinci bölüm narteks olup, boydan boya uzanan bir mekândır. Üzeri beşik tonoz örtülü olup, yüzeyleri sıvanıp boyanmıştır. Buradan üç kapı ile tek nefli naos bölümüne geçilmektedir. Bunun doğusunda mezbah ve içerisinde mihrap (kduşkudşin) yer almaktadır. Burası yapının en süslü bölümüdür. Naos doğu batı yönünde dikdörtgen planlı aynı yönde beşik tonoz örtülüdür. Duvarlarına karşılıklı kemer dizisi yerleştirilmiştir. Yapı tamamen taş malzeme ile inşa edilmiştir. Kilise sağlam ve ibadete açıktır.

İdil Haberli (Basibrin) - Mor Eseyo Kilisesi, Mor Dodo kilisesinin güneyinde avlunun kuzey doğusundadır. Kilisenin rölöve planı çıkartılmıştır. Avluya bakan batı cephesine derin bir apsis açılmıştır. Bunun kuzeyindeki kapıdan kiliseye girilmektedir. Kilise tek nefli naos bölümü ile doğusundaki mezbah bölümünden oluşmaktadır. Batı cepheden doğrudan naos bölümüne girilmektedir. Burası doğu batı yönünde dikdörtgen planlı ve aynı yönde beşik tonoz örtülüdür. Mezbah kısmına doğu duvarın ortasındaki bir kapı ile girilmektedir. Bunun üzeri beşik tonoz örtülü olup, yanlarına üçer niş açılmıştır. Doğusundaki apsis yarım daire planlı ve yarım kubbe ile örtülüdür.

Kilise tamamıyla taştan inşa edilmiştir. Dıştan düz dam örtülü olarak yapılmıştır. İçerisinde yer yer sıva izleri mevcuttur. Günümüzde kullanılmamaktadır. Cephesindeki avluya açılan dış apsis önemlidir.

İdil Sare Köyü Mor Melke Kilisesi, İdil'e bağlı Süryani köyü olup, geriye göçle köy yeniden faaliyete geçmektedir. İdil-Midyat Karayolu üzerinde, ana yola bir km mesafede ve yolun güney tarafındadır. Kilise köyün güney tarafındaki yamaça kurulmuştur. Kuzeyden güneye eğimli arazide yer alan kiliseye batısındaki avludan geçilmektedir. Doğu batı doğrultusunda dikdörtgen planlı, enine iki nefli naos ile yine enine düzenlenmiş mezbah bölümünden oluşmaktadır. Naosu oluşturan iki nef, ortada bağımsız iki ayağa oturan üç kemerle birbirinden ayrılmıştır. Üzerleri kuzey güney istikametinde beşik tonoz örtülüdür. Dıştan düz dam şeklinde günümüzde betonla kaplanmıştır. Dış beden duvarları kaba yonu taş örgülüdür.

Nasturi kiliselerinden **Uludere Andaç Halmun Kilisesi,** Kilisenin bulunduğu Andaç köyü, eski bir Nasturi yerleşmesi olup, asıl adı Halmun'dur. Burası günümüzde Uludere'ye bağlı köy yerleşmesidir. Irak sınırına çok yakın Hakkari-Şırnak karayolunun 3 km içerisinde bulunmaktadır.

Kilise köyün içerisinde düz bir araziye kurulmuştur. Kuzey ve güneyinde köy evleri yer almaktadır. Doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı, 16.11X21.80m ölçülerinde tutulmuştur. İki aşamalı olarak inşa edilen kilisenin güneyindeki dört mekan, asıl kiliseye sonradan eklenmiştir.

Ana kilise sahnin ve kanki(sunak) bölümlerinden oluşmaktadır. Sahnin, 5.76x15.30m ölçülerinde doğu batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Üzeri beşik tonoz örtülüdür. Güney duvarın ortasından içten kemerli dıştan düz bir kapı açıklığıyla girilmektedir. Batıdan itibaren ortaya kadar mekan ikiye bölünmüştür. Bölüntü duvarı, kemerli iki açıklıkla değerlendirilmiş ve burası iki beşik tonoz örtülü hale getirilmiştir. Kuzey duvarına boydan boya devam eden beş adet yuvarlak kemerli girinti açılmıştır. Batı duvarına üç, güney duvarına ise beş mazgal pencere yerleştirilmiştir. güneydeki pencereler son-

radan buraya eklenen mekanlar nedeniyle kapanmıştır. Güney duvarın doğu köşesinde servis kapısı, doğu duvarına ise tören kapısı bırakılmıştır.

Sahnin doğusundaki kanki üç mekandan ibarettir. Ortadaki geniş yanlardaki dar tutulmuş olup, her üçü de düzgün değildir. Doğu duvarı kuzeyden itibaren ortaya kadar yıkıktır. Batı köşelere kaydırılmış kapılardan iki yan mekâna geçilmektedir. Doğu duvarın ortasında olması gereken mihrap duvar yıkıldığı için belirlenmemiştir. Üzerleri doğu-batı yönünde beşik tonozlarla örtülmüştür.

Ana kilisenin güney cephesine eklenen mekanlar birbirinden farklı büyüklükte tutulmuştur. Kilisenin sahnin kısmına denk gelen mekanlardan üçü aynı derinlikte, fakat genişlikleri farklıdır. Ortadaki hol şeklinde düzenlenmiş dar bir mekandır. Üzeri kuzey güney yönünde beşik tonoz örtülüdür. Güney duvarındaki küçük bir kapıdan buraya girilmektedir. İki yanındaki ve sahnin kısmına buradan geçilmektedir. Diğer iki yan mekandan batıdaki daha büyük olup, üzerleri beşik tonoz örtülüdür. Yine batıdaki güney duvarı yıkıktır. Ayrıca kilisenin kanki kısmına denk gelen doğudaki mekan daha küçük olup, beşik tonoz örtülüdür. Buraya hem kankiden hem de doğudaki yan bölümden girilmektedir.

Kilisenin tamamında taş malzeme kullanılmıştır. Harçla tutturulmuş, moloz veya kaba yonu taşlarla kilisenin duvarları örülmüştür. Üzeri dıştan düz toprak damla örtülmüştür. Üst kuzey kısmında bir havalandırma dehlizi göze çarpmaktadır.

Günümüzde kendi haline terk edilmiş olan kilise bakımsız kalmıştır. İçerisi çöp ve katı atıklarla dolmuş vaziyettedir. Sade, süslemesiz bir yapı olup, üzerinde tarihlere yarayacak kitabe ve benzeri her hangi bir belge ve bulgu yoktur.

Uludere Andaç Köyü Geramon Kilisesi, Andaç köyüne bağlı Yarma Mahallesi eski bir Nasturi yerleşmesi olup, asıl adı Geramon'dur. Irak sınırına çok yakın

Hakkâri –Şırnak karayolunun 3 km içerisinde bulunan Andaç'dan bir km uzaklıktadır. Kuzeyden güneye eğimli bir arazi üzerine kurulmuş olan kilisenin güneyinde meydan, kuzey ve batı taraflarında bahçe, doğusunda yol bulunmaktadır.

Kareye yakın dikdörtgen planlı ve dış ölçüleri kuzeyden güneye 17.00m doğudan batıya 19.00m olup üç bölümlüdür. Güneydeki birinci bölüm, dışa açılan giriş kapısının olduğu mekân doğu-batı yönünde dikdörtgen planlı ve 3.85x15.40m ölçülerindedir. Üzeri beşik tonoz örtülüdür. Doğu kısmı iki katlıdır. Alt kısmı 6.00m derinliğinde eyvan şeklindedir. Üst kata geçilememektedir.

Ana sahna geçişten önce ikinci mekâna geçilmektedir. Burası doğu-batı eksenli 3.40x9.00m ölçülerinde dikdörtgen planlı ve beşik tonoz örtülüdür. Kuzey duvarına peş peşe sıralanan sivri kemerli üç girinti yerleştirilmiştir. Bunlar 0.75m derinlik ve 1.95m genişlikte tutulmuş ve ortadakin ana sahna giriş kapısı açılmıştır.

Ana sahnın, 5.40x10.50m ölçülerinde doğu batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Üzeri beşik tonoz örtülüdür. Güney duvarın ortasından içten kemerli dıştan düz bir kapı açıklığıyla girilmektedir. Batı duvarına üç mazgal pencere açılmıştır. Güney duvarın doğu köşesinde servis kapısı ile yan bölüme geçilmektedir. Doğu duvarı ortasına ise, tören kapısı bırakılmıştır. Ayrıca sahnın kuzey duvarına diğer kiliselerde olmayan ekmek pişirmek için tandır bırakılmıştır.

Sahnın doğusundaki kanki üç mekândan ibarettir. Her üçü de farklı ölçülerde ve biçimdedir. Kuzeyde ana sahna denk gelen mekân 3.50x3.70m ölçülerinde kuzey güney doğrultusundadır. Üzeri aynı yönde beşik tonozla örtülmüştür. Kuzey duvarına iki, doğu duvarına ise bir niş açılmıştır. Ortadaki mekân dar tutulmuş olup, doğu batı doğrultusunda uzanmaktadır. Burası ayrıca batı tarafında iki yana açılan kapılarla bir geçiş bölümüdür. Bu-

nun güneyindeki üçüncü mekâna sahnından geçilmektedir. Bu oda 3.00x5.25m ölçülerinde dikdörtgen planlı ve beşik tonoz örtülüdür. Doğu duvarı ortasına bir niş açılmıştır.

Kilisenin tamamında taş malzeme kullanılmıştır. Harçla tutturulmuş, moloz veya kaba yonu taşlarla kilisenin duvarları örülmüştür. Üzeri dıştan düz toprak damla örtülmüştür. Kilisenin güney cephesi sivri kemerli kapı açıklığı ve bunun batısındaki eyvan şeklindeki girinti ve üzerindeki kemer ile hareketlendirilmiştir. Günümüzde kendi haline terkedilmiş olan kilise sağlam ve bakımsız kalmıştır. Sade, süslemesiz bir yapı olup, üzerinde tarihlere yarayacak kitabe yoktur.

Kavuncu Köyü (Naniv) Kilisesi, Şırnak Merkeze bağlı Kavuncu Köyünde bulunan kilise, Şırnak Cizre ana yoluna 6 km mesafede bulunmaktadır. Nasturilere ait olan kilise, doğu batı yönünde dikdörtgen planlıdır. Kilise giriş bölümü dahil dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm giriş bölümü olup doğu-batı yönünde düzgün olmayan bir şekil oluşturmuştur. Bu mekan batıya doğru gittikçe daralan düzenleme göstermektedir.

Girişin kuzeyindeki bir kapı ile iki bölümden oluşan sahnın bölümüne geçilmektedir. Birinci bölüm 3.70x6.30 m ölçülerindedir. Bu sahnın batısındaki ikinci bölüm ise batıya doğru daralarak yamuk bir alan oluşturmuş olup 4.60 x 4.17 m ölçülerindedir. Doğuda bulunan Kanki bölümü ise büyük oranda yıkıldığından buradaki detaylar anlaşılamamaktadır. Temel izlerinden yaklaşık olarak 2.80x5.10m ölçülerinde olduğu tahmin edilmektedir. Kilisenin sahnın bölümü doğu-batı yönünde uzanan beşik tonoz ile örtülüdür.

Kilisenin doğusunda bulunan teraslı alanda ölçüleri 1.00-2.30 m arasında değişen yaklaşık 12 kadar kayaya oyulmuş mekânlar yer almaktadır. Bu mekânların buğday deposu olarak kullanıldığı tahmin edilmektedir. Bu kilisenin turizme kazan-

dırılması inanç turizmi açısından önemlidir. Definecilerin yaptığı küçük çaplı hasar ve tahribat dışında sağlam kalmış bir yapıdır.

Aksu (Herbol) Köyü Kilisesi

Kilise, Silopi ilçesine bağlı Çalışkan Beldesine 10 km mesafedeki Aksu (Herbol) köyünde bulunmaktadır. Günümüze sağlam bir şekilde gelebilmiştir. Nasturilere ait kilise, doğu batı yönünde dikdörtgen planlı, 6.60x15.08 m dış ölçülerinde tutulmuştur.

Kilisenin iç mekânı iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümü teşkil eden sahın 10.20x4.60 m ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Doğudaki kanki bölümü ise iki bölümlü olup ana girişin olduğu bölüm 2.50x2.17 m ölçülerinde ikinci bölüm ise 2.50x1.46 m ölçülerindedir. Üzeri doğu-batı yönünde beşik tonoz ile örtülüdür. Kiliseye giriş güney cephede olup girişin doğusunda günümüzde yıkılmış kalan izlerden eyvanlı bir bölümün olduğu anlaşılmaktadır. Bu kilisenin turizme kazandırılması inanç turizmi açısından önemlidir. Kilise definecilerin yaptığı küçük çaplı hasar ve tahribat dışında sağlam kalmış bir yapıdır.

3.4. Medreseler

Şırnak'ın Cizre ilçesinde karşımıza çıkan Osmanlı öncesinde yapılmış olan medreseler, Şırnak'taki en önemli mimari yapıları teşkil etmektedir. Bunlardan birisi 15. Yüzyıl ortalarında yaptırılmış **Abdaliye Medresesi**; diğeri ise, 16. yüzyıl başında inşa edilmiş **Kırmızı Medrese**'dir. Abdaliye Medresesi'nin büyük ölçüde yıkılmış olmasına karşın, **Kırmızı Medrese** sağlam ve anıtsal yapısı, haklı olarak kendini Cizre'nin sembolü durumuna getirmiştir. Her iki medrese de avlulu, içerisinde türbe ve mescit gibi bölümlerin bulunduğu yapılardır.

Abdaliye Medresesi, Cizre'nin güneyinde Dağkapı Mahallesi'nde, mezarlık içerisinde yer almaktadır. Medrese 840/1437

yılında Emir Abdal (Abdullah) ibn Abdillah Seyfettin Bohti tarafından yaptırılmıştır. Yapıdan günümüze mescit, türbe, bir medrese hücre, avluya geçişi sağlayan giriş ünitesi ve bir eyvan gelebilmiştir. Medresenin doğu ve batı kanadındaki hücrelerin sadece temel kalıntıları günümüze ulaşabilmiştir. Kuzey kanadında hücre olup, olmadığı belli değildir. Günümüzde bu tarafa sonradan namazgâh, cami ve şadırvan eklenmiştir.

Abdaliye Medresesi

Medresenin, Nusaybin Caddesi ve Emir Abdal Sokak yönünden iki girişi bulunmaktadır. Esas girişi Nusaybin Caddesi üzerindedir. Ön bahçe ile yapıların oturduğu düzlem arasında yaklaşık olarak 2.60 m.lik bir kot farkı bulunmaktadır. Türbede düzgün kesme taş görülürken mescit kısmında kırma ve moloz taş kullanılmıştır. Medresenin batı cephesi şehir surları üzerine oturmaktadır. Tamamı bazalt taşından örülmüş olan cepheler, 1930'larda yıkıldıktan sonra moloz taşlarla onarılmıştır. Moloz taşlarla kaplı olan kuzey cephesinin kapı sövesinde mermer, pencere sövelerinde ise cas kullanılmıştır. Medrese hücrelerinin cephesi, mescidin cephesinden daha geride olup, bazalt taşı ile örülüdür.

Avlunun doğusunda yer alan giriş ünitesi medresenin doğu beden duvarıyla bağlantılı olup, oldukça harap bir haldedir. Mezarlığa açılan giriş ünitesi, doğu-batı yönünde dikdörtgen planlı ve aynı yönde beşik tonozlu bir eyvan ile bunun arkasında yer alan kare planlı ve tromp geçişli kubbeli bir mekandan oluşmaktadır. Gü-

nümüzde yapılan ilavelerle avlunun asli şeklini tespit etmek oldukça zordur. Ancak avlu, kalan izlerden anlaşıldığı kadarıyla kuzey-güney yönünde dikdörtgen bir plana sahip olmalıdır. Avlunun güney batısında mescit bulunmaktadır. Yapı doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planı olup bölümden oluşmaktadır. Cepheleer genelde sade olup, kapı ve pencerelerle hareketlendirilmiştir. Mescide kuzey cephenin ortasındaki profilli kaval ve oluk silmeli birer konsolla taşınan düz lentolu bir kapıyla girilmektedir. Kapı, mermerden yapılmış olup her iki yanında geometrik bezemeli birer bordür yer almaktadır. Kapının her iki yanında düz silmeli birer pencere bulunmaktadır. Batı taraftaki pencere dıştan dikdörtgen bir niş içine alınmıştır.

İç mekan, mihraba paralel olarak üç mekandan oluşmaktadır. Mekanlar birbirine yuvarlak kemerlerle bağlanmaktadır. Her bir mekan kuzey-güney doğrultusunda uzanan beşik tonozla örtülüdür. Mihrabın olduğu duvar sağır tutulmuştur. Giriş kapısı ekseninde, kible duvarındaki mihrap, taş malzeme ile iç içe düzenlenmiş iki nişten ibarettir. Dıştaki niş, üç sıra mukarnas başlıklı ve kare kaideli iki sütunceye oturan sivri kemerlidir. İçteki niş duvara oturan sivri kemerle kuşatılmıştır. Mihrap yarım daire planlı olup iç duvar yüzeyi dokuz tane yivle hareketlendirilmiştir. Yivler sivri kemer biçiminde sonlanmış olup kemer içlerinde yelpaze biçiminde bezeme görülmektedir. Kavsara, altı sıra mukarnastan oluşmaktadır. Mukarnas dizilerinin içinde yelpaze biçiminde yivler, palmet, kıvrık dal ve rumilerden oluşan süslemeler dikkati çekmektedir. Mihrabın yüzeyi, taştaki kırılmalar ve kirlenmeler nedeniyle tahrip olmuştur.

Medrese odaları ile mescit arasında yer alan eyvan, her iki birimi birbirine bağlanmaktadır. Eyvanın batısında mescit, doğusunda ise, medrese hücreleri bulunmaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı olup, üzeri yine aynı doğrultuda sivri beşik tonozla örtülüdür.. Eyvanın

doğu duvarındaki iki sıra mukarnaslı konsolla taşınan düz lentolu bir kapı açıklığıyla medrese hücrelerine girilmektedir.

Medrese odalarından günümüze sadece mescidin güneydoğusunda ve ona bitişik eyvanla bağlantılı bir hücre gelebilmiştir. Eyvanın doğu duvarındaki kapı vasıtasıyla hücreye geçilmektedir Oda doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı olup, iç içe iki mekandan meydana gelmektedir. Her iki bölümün üzerleri aynı doğrultuda beşik tonozla örtülüdür. Hücrenin kuzey duvarında iki, güney duvarında ise bir tane düz lentolu pencere açılmıştır. Doğu duvarında yuvarlak kemerli bir niş bulunmaktadır. Eyvan ve hücrenin birleştiği kısmın güney cephesinde hafif dışa taşıntılı bir payanda yer almaktadır.

Bu hücrelerin altında girişi avludan sağlanan Mem-u Zin Türbesi bulunmaktadır. Türbeye avludan dokuz basamakla türbeye inilmektedir. Türbe, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı olup, üzeri aynı doğrultuda uzanan sivri beşik tonozlu örtülüdür. İçerisi kuzeyinde yer alan bir pencere açıklığı ile aydınlatılmıştır.

Türbenin içinde üç tane mezar vardır. Bunlar Mem (Memo), Zin (Zinet) ve Bekir (beko)'ya aittir. Mezar taşlarının birinin üzerinde "ölümü 854'te Allah onu ve tüm müslümanlara rahmet etsin" ibaresi bulunmaktadır. Günümüzde avlunun kuzeyine yapılmış olan betonarme cami, namazgâh, şadırvan ve helalar kötü bir görüntü sergilemektedir. İnanç turizmi açısından önemli olan yapı harap ve bakımsızdır. Özellikle Mem-u Zin Türbesi yörede önemli bir aşk efsanesini canlı tutmaktadır.

Kırmızı Medrese Dağ Kapı Mahallesi'nde, şehrin batısındaki sur kalıntılarının üzerine inşa edilmiştir. Kuzey-güney doğrultusunda düzgün dikdörtgen bir planlı ve 28.00x 38.00 m. ölçülerinde tutulmuştur. Medresenin güney cephesinin ortasında, beş kenarlı taşıntı yapan Şeyh Ahmed El-Cezeri'nin türbesi bulunmaktadır.

Medrese avlulu, iki eyvanlı ve tek katlıdır. Avlu 15.16x 18.95m ölçülerinde, kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlı ve dört yönden revak ve medrese hücreleri ile kuşatılmıştır. Doğu, batı ve kuzeyde medrese hücreleri sıralanmaktadır. Günümüze kuzey ve kuzeydoğudaki revak ve hücreler temel seviyesine kadar yıkıktır. Avluya doğu kanadın ortasındaki sokağa eyvan biçiminde açılan bir kapıyla girilmektedir. Güney kanadı mescit olarak değerlendirilmiş iki köşesine birer oda bırakılmıştır. Sonradan doğudaki mescide, batıdaki türbeye dönüştürülmüştür.

Cizre Kirmızı Medrese

Doğu kanat, ortada dışa açılan giriş eyvanı ve bunun iki yanında ikişer medrese odası yer almaktadır. Odalardan kuzey doğudakiler yıkıktır. Buraya sonradan hela yerleştirilmiştir.

Medresenin batı kanadı simetrik düzende, ortada üzeri beşik tonozla örtülü bir eyvan ile bunun her iki yanında yer alan ikişer hücreden oluşmaktadır. Bu kanat, dıştan yarım daire şeklindeki üç kuleyle desteklenmiştir. Eyvanın güney batısındaki bir kapıyla bu payandalardan ortadakinin içine geçilmektedir. Diğer kulelere de hücrelerin iki yanındaki küçük mekânlardan girilmektedir. Hücrelerin ve yan mekânların önünde sivri kemerli revak şeklinde açıklıklar yer almaktadır. Bu mekânlarda üst örtü olarak beşik tonoz kullanılmıştır. Ayrıca hücrelerin içlerine ocak ve dolap nişleri açılmıştır.

Kuzey kanat tamamen yıkık olup, sadece kalan temel izlerinden mekânlar belirlenebilmektedir. Bunlar avluya eyvan şeklinde açılan ön kısımları olan dört hücredir. Köşelerde doğudaki dikine, batıdaki enine dikdörtgen iki mekân daha yer almaktadır.

Güney kanadın ortası üç bölümlü ve enine mekanlı mescit olarak düzenlenmiştir. Önünde üç bölümlü eyvan şeklinde revak sıralanmaktadır. Ortadaki büyük olan enine dikdörtgen, diğerleri de yaklaşık kareye yakındır. Birbirlerine sivri kemerli açıklıklarla bağlanmıştır. Bunlardan ortadakinine açılan bir kapıdan mescide girilmektedir. Mescit 4.65x 14.48m ölçülerinde enine mekânlı ve üzeri üç kubbe ile örtülmüştür. Kible duvarının ortasında taş mihrap yer almaktadır. Mihrabın sağında dolap nişi, solunda türbe üst katına geçiş kapısı vardır. Örtü sonradan yapılan onarımlar sonucu bingileri tahrip olmuş ortadaki daha büyük üç basık kubbe şeklindedir.

Ortadaki büyük kubbeli mekânın güney duvarının tam ortasında yer alan mihrap, tamamen taş malzemededen yapılmıştır. Dikdörtgen görünüşlü dıştan mukarnas çerçevesindedir. İç içe iki sütuncenin sınırladığı niş, yarım daire planlıdır. Üstten bu sütuncelerin taşıdığı içteki sade dıştaki yivli iki sivri kemerle kuşatılmıştır. Mescidin içerisi sıvalı ve boyalıdır. Duvarlara yer yer dolap nişleri ve pencereler açılmıştır. İbadete açıktır.

Bunun doğusundaki mekân gerisinde yer alan bölümle birlikte sonradan mescide çevrilmiştir. Birbirine büyük bir sivri kemerle bağlanan iki kare mekândan ibarettir. Mekânların üzeri beşik tonozla örtülüdür. İlk mekânın güney duvarında yarım daire planlı ve sade bir mihrap nişi, doğusunda bir pencere batısında da mescitle bağlantılı bir kapı yer almaktadır. İkinci mekânın kuzeyine iki tane niş, batısına bir kapı, doğu duvarına da bir pencere açılmıştır.

Mescidin batısındaki medrese dersane odası, Şeyh İbrahim Sorî'nin ölümünden sonra türbeye çevrilmiştir. Kare planlı ve kubbeli olan mekân, tamamen tuğla malzemedir. Buraya kare planlı ve çapraz tonoz örtülü küçük mekân aracılığı ile geçilmektedir. Üzeri kaburgalı ve basık bir kubbe ile örtülmüştür. Batısındaki bir pencere iç mekânı aydınlatmaktadır. Doğu duvarı ortasındaki mescide açılan kapı sonradan kapatılmıştır. Medresenin güney cephe ortasındaki türbe Ahmet el-Cezeriye aittir. Dıştan beş kenarlı, içten sekizgen planlı düzenleme gösteren iki katlı bir yapıdır. Alt kat gömü odası olup, doğudan bir kapıyla girilmektedir. Üzeri basık ve kaburgalı bir kubbeye örtülüdür. İçerisinde 7 adet şahideli sandukalı mezar bulunmaktadır.

Üst katın içerisi de sekizgen planlı düzenlemeye sahiptir. Her bir yüzeyi fazla derin olmayan sivri kemerli nişlerle hareketlendirilmiştir. Sonradan yüzeyleri sıvanmış ve boyanmıştır. Üzeri kubbe ile örtülüdür. Medresede ağırlıklı olarak tuğla malzeme kullanılmıştır. Dış cephelerin alt kesimlerinde düzgün kesme taş, yapının muhtelif yerlerinde moloz taş görülmektedir.

Yapının mescit ve türbe bölümleri sağlam, medrese kısmı harap vaziyettedir. Projeleri yapılmış olup, onarım kapsamındadır. Günümüzde mescit kısmı ile bağlantılı cami olarak kullanılmaktadır. Türbe de ziyarete açıktır. Etrafı binalarla dolmuş vaziyettedir. Restore edilmiş ve çevresi kısmen açıktır.

3.5. Türbe ve Zaviyeler

Koçibey Mezarlığı ve Mezarı: Şırnak ili Kasrik Beldesine bağlı Durmuşlu Köyü mezarında bulunan Koçibey Mezarlığı ve Türbesi Durmuşlu köyüne 7 km mesafede köyün güneyinde yer almaktadır. Mezarlıkta kırılmış mezar taşları ve temel seviyesinde bulunan koçibeye ait olduğu söylenen mezar ve yapısı bulunmaktadır. Ağaç-

lık bir alan içinde bulunan mezarlık dağınık şekilde dağılmıştır. Koçibey mezarı 5.94x5.17 m ebatlarında 72-80 m duvar kalınlığında olup kuzey duvarı ile doğu duvarının önemli bir kısmı yıkılmıştır. Bu mekân içinde kaçak kazılarla tahrip edilmiş baş ve ayak şahideleri kırılmış bir şekilde bulunmaktadır.

Koçibey

Mustafa Paşa Türbesi, Cizre Mezarlığı içerisinde bulunmaktadır. Türbenin ne zaman yapıldığını gösteren bir kitabesi yoktur. Ancak yapı içindeki mezar taşlarında ve Mustafa Paşa'nın ölümü 1320/1902 tarihi yer almaktadır. Bu da türbenin XX. yüzyıl başlarında yapıldığını göstermektedir.

Türbe, mezarlığın doğusunda yer almaktadır. Kısmen sağlam olan yapının üzeri sonradan betonarme düz damla örtülmüştür. Türbe beden duvarlarında ve içinde yer yer betonarme tamir izleri görülmektedir. Türbenin içinde dört tane kabir vardır. Bunlar Mustafa Paşa ve oğlu Abdülkerim Bey'e ait mezarlar ile sonradan eklenen betonarme isimsiz bir mezardır.

Moloz taş malzemedir inşa edilen yapı, kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan dikdörtgen planlı düz damlıdır. Türbe dıştan 3.20x6.60m ölçülerinde tutulmuştur. Üst örtüsü ve girişi sonradan betonarmeden yapılmıştır. Cepheleri tamamen sadedir. Tek hareketlilik kuzeydoğu cephedeki pencere ile güneydoğu cephesindeki düz lentolu kapı açıklığıdır. Düz lentolu giriş açıklığından türbenin içine girilmektedir. Duvarlardaki hareketlilik nişler ve bir maz-

gal pencere sağlamaktadır. Doğu duvarında bir mazgal pencere ile bir niş, kuzeybatı duvarında ise sadece bir niş görülmektedir. İç mekanda dört tane kabir görülmektedir. Bunlardan iki tanesi diğerlerinden farklı olarak yerden hafif yükseltilmiş bir seki üzerinde yer almaktadır. Bu seki üzerinde olan kabirlerden kuzeydoğudaki ilk mezar Mustafa Paşa'ya, onun hemen yanındaki oğlu Abdülkerim Bey'e aittir. Üçüncü kabrin kime ait olduğu belli değildir. Son mezar ise Abdülkerim Bey'in kızı H. Bende Vesek'e (1901–1973) ait olup Türkçe olarak Latin alfabesiyle yazılmıştır.

Mustafa Paşa'nın Mezarı, Baş ve ayak şahidesi mevcut olan kabrin ayak şahidesi, 2.14 X 0.42 X 0.15 m ebatlarındadır. Baş Şahidesi ise, 1.65 X 0.42 X 0.15 m ölçülerindedir.

Her iki şahide oldukça bezelidir. Şahidelerin dış yüzleri yazılı iken iç yüzlerinde geometrik, bitkisel süslemeler ile figürler vardır.

Abdülkerim Beg bin Mustafa Paşa'nın Mezarı, Baş ve ayak şahidesi mevcut olan kabir 2.14 X 0.42 X 0.15 m ebatlarındadır. Her iki şahide oldukça bezelidir. Şahidelerin dış yüzleri yazılı iken iç yüzlerinde geometrik, bitkisel süslemeler ile figürler vardır. Form olarak Mustafa Paşa türbesi ile benzeşirken, süsleme bakımından daha sade olarak yapılmıştır.

Damlarca Köyü Türbesi (Kubbe-i Berzerçio), Güçlükönak Damlarca Köyü sınırları içerisinde yer alan türbe, Güçlükönak karayolunun Cizre-Şırnak yol ayrımının 15. km'sinde, yolun üst kesiminde bulunmaktadır. Dicle nehrine ve Damlarca köyünün bahçelerine hâkim bir noktadadır. Türbe, halk arasında Kubbe-i Berzerçio olarak adlandırılmaktadır. Kuzeyden güneye eğimli etrafı duvarla çevrelenmiş mezarlık alanının kuzey batı köşesine yapılmış türbe, 5.60x5.60m dış ölçülerinde, kare planlı üzeri kubbe ile örtülüdür.

Türbenin batı ve güney cepheleri mevcut olup, kuzey cephe arazinin eğiminden

dolayı görülmemekte, doğu giriş cephesi ise yıkılmıştır. Batı cephe yer yer iri blok taşların kullanıldığı, çoğunluğu moloz ve düzlenmiş taşlarla örülmüş duvarla meydana getirilmiştir. Yüzeydeki tek açıklığı güney tarafta üst orta kesime açılmış dikdörtgen girinti içindeki penceredir. Pencere açıklığı üçgen biçimde sonlanmaktadır. Güney cephe ise harçla tutturulmuş moloz taş duvar örgüsü ile oluşturulmuştur. Buraya da iki pencere açılmıştır. Pencereler dikdörtgen girinti içerisinde, üçgen biçimde sonlanan açıklıkla meydana getirilmiştir.

Tubbe-i Berzerçio

Türbeye doğu cephenin ortasından bir kapı ile girilmektedir. İçten 3.90x4.15m ölçülerinde kareye yakın bir plan özelliği göstermektedir. Doğu duvarı kısmen yıkılmış, ortasına bir kapı güney tarafına bir pencere açılmıştır. Türbenin güney duvarına iki pencere, kuzey duvarına iki niş ve batı duvarına bir pencere bırakılmıştır. Duvar, trop ve kubbe sıvalıdır. Günümüzde yarısından fazlası yıkılmış kubbe üst örtüyü teşkil etmektedir. Kubbeye geçişler kemerli ve çeyrek küre şeklinde tromplarla sağlanmıştır. Tromplardan da batı taraftaki ikisi kalmıştır. Harap durumda olan türbe, tescilsiz ve kültür varlığı olarak kayıtlı değildir. Türbenin mülkiyeti belli değildir. Tescillenerek koruma altına alınması gerekmektedir. Ayrıca türbenin alt kısmındaki mezarlıkta yazılı mezar taşı yoktur. Bazı yapıların duvar kalıntıları vardır.

Yıkık olduğundan ne olduğu tespit edilememiştir. Tarihi konusunda da veriler yetersizdir. Tarihi verilerden ve yapı özelliğinden Cizre Beyleri tarafından 16. yy içerisinde yapılmış olmalıdır

Finik Zaviyesi, Güçlükönak ilçesine bağlı Damlarca Köyü yakınlarında olup, Cizre-Şırnak yol ayrımından 15 km uzaklıkta bulunan ve halk arasında Faki Teyran olarak adlandırılan caminin karşısındaki yamaçta yer almaktadır. Mescit, bunun kuzeyindeki sonradan eklenmiş giriş bölümü ile kuzey batısındaki ek mekândan oluşmaktadır.

Finik Zaviyesi

Mescit dıştan 5.60x4.40m ölçülerinde kareye yakın dikdörtgen planlı ve iki katlıdır. Doğu duvarında ocak, güneyinde mihrap nişi yer almaktadır. Alt kata kuzeyden üst kata batı taraftan girilmektedir. Üst kat beşik tonoz örtülüdür. Ahşap taban yıkılmıştır. Kuzey ve batısına ek mekânlar yapılmıştır. Kuzeydeki mekân basit yapıda içten 3.65x7.00m ölçülerinde kuzey güney yönünde dikdörtgen planlıdır ve üst örtüsü yıkılmıştır. Batıdaki ek yapı kuzey güney yönünde dikdörtgen planlı ve dıştan 6.20 x 11.70m ölçülerindedir. Batı cephenin kuzey köşesinden bir kapı ile girilmektedir. Kireç harcıyla tutturulmuş moloz taş duvar 0.90m kalınlığındadır. Üzeri aynı yönde beşik tonoz örtülüdür. Terkedilmiş durumda olan cami tescilsiz olup, kültür varlığı olarak kayıtlı değildir.

3.6. Hanlar

Dağyeli Köyü Hanı, Tespit edilen han, bugünkü Güçlükönak-Siirt karayolu üzerinde, günümüzde meskun olmayan köy içerisinde kalmaktadır. Eski Siirt-Cizre keravan yolu üzerinde kalan bir yapı olmalıdır. Hanın adı bilinmemektedir. Bugünkü Dağyeli köyü ile anılmaktadır. Mevcut karayolun hemen batısında, kuzey ve doğu taraftan duvarla çevrilmiş avlunun güney ve güneybatısında yer alan kapalı mekânlardan oluşmaktadır. Avlunun güney tarafında yan yana sıralanmış dört oda bulunmaktadır. Bu odalardan batıdan birincisi giriş holüdür. Tamamı kuzey güney istikametinde dikdörtgen planlıdır. Üzerleri aynı yönde beşik tonoz örtülüdür. Bunun batı tarafında kuzey güney istikametinde uzanan ahır bölümü, dıştan dikdörtgen planlı olup, iki sahından oluşmaktadır. Sahınların üzeri ortada serbest ayaklara oturan boydan boya beşik tonoz örtülüdür. Dış ve içyapıda tamamen taş malzeme kullanılmıştır. Batı cepheyi oluşturan düzgün kesme taş duvarlar dikkat çekmektedir. Han tescilli değildir. Ilisu baraj alanı içerisinde kalacaktır.

Dağyeli Hanı

Yıkık Han (Hanı Grabe), Şırnak Merkezine bağlı Şırnak ilinden Cizre ilçesine giderken 30. km'de ana yolun hemen solunda bulunmaktadır. Hanı Grabe mevkiinde bulunmaktadır. Kızılsu beldesi sınırları içerisinde bulunmaktadır. Han kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlı ve tek bö-

lümnden oluşmaktadır. Hanın iç ölçüleri yaklaşık olarak 10.65 x 4.00 m. ebatlarında tonoz örtülüdür. Kuzey ve güney duvarlarının bir kısmı yıkılmış olup giriş bölümü mevcut izlerden kuzey duvarda olduğu tahmin edilmektedir. Duvar kalınlığı 80-90 cm. arasında değişmektedir.

Kavuncu Köyü Hanı, Şırnak Merkezeye bağlı Kavuncu Köyü sınırlarında bulunmaktadır. Kızılsu deresinden ana yola 2 km mesafede bulunmaktadır. Han kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlı ve iki bölümden oluşmaktadır. Hanın doğudaki bölümün iç ölçüleri yaklaşık olarak 10.70 x 2.87 m. ebatlarında kuzey-güney yönünde tonoz örtülüdür. Batı duvarının ortasında 84 cm derinliğinde bir niş doğu duvarında ise bir pencere yer almaktadır. Hanın batıdaki bölümün iç ölçüleri yaklaşık olarak 10.25 x 3.00 m. ebatlarında kuzey-güney yönünde tonoz örtülüdür. Batı duvarında iki adet mazgal pencere bulunmaktadır. Giriş mekânın olduğu kuzey ana duvarlarının önemli bir kısmı yıkılmıştır.

Birlik Köyü Han Kalıntısı, Silopi merkezeye bağlı Birlik (Cuma-Cem'a) köyü Serdeşt mevkiinde bulunan handan günümüze sadece dört köşesinde kulesinin kalıntıları gelebilmiştir. Yaklaşık 15.00x15,70 m ölçülerinde olup kare planlıdır. Temel seviyesinde köşe kulelerini birbirine bağlayan duvar izleri mevcuttur. Han ve bunun aşğısındaki köprü burada bir kervan yolunun olabileceğini ortaya koymaktadır. Bu ileride araştırılacak uzantıları tespit edilmeye çalışılacaktır. Oldukça harap olan han tesilsiz olup, kültür varlığı olarak kayıt altına alınması gerekmektedir.

3.7. Su Yapıları

Şırnak'ta başta Dicle Nehri olmak üzere birçok akarsu olmasına nedeniyle su yapıları yoğundur. Başta köprü olmak üzere su sarnıcı, çeşme, değirmen ve kaplıca gibi yapılar mevcuttur.

Seri Berzane Mevkii Su Sarnıcı, Şırnak merkezine 7 km. mesafede Seri Ber-

zane mevkiinde yer alan kaya su sarnıcı doğal kayaya oyularak yapılmıştır. Toprak üstünde bulunan bu ana kaya iki parça şeklinde yapılmıştır. Altta dairesel oyulmuş kaya bunun üst kısmına ise yine dairesel bir ağız kısmı bırakılmıştır. Bu yapı su ihtiyacını karşılamak için yapılmış olduğu tahmin edilmektedir. Toprak üstündeki ana kaya 3.10 – 2.50 m. arasında değişen bir yüksekliğe sahip olup bunun üste bırakılan diğer kaya ise 60 cm. yüksekliğindedir. Ana kayanın yaklaşık genişliği ise 3.00 m dir. İç kısmı taşlarla dolmuş olup yaklaşık derinliği 2.70 m.dir.

Kavuncu Köyü Çeşmesi, Şırnak ili Kavuncu Köyünün içerisinde yolun altında bulunmaktadır. Çeşme 3.98 x 2.72 m ebatlarında dikdörtgen planlı doğuya bakan eyvan şeklindedir. Eyvan 2.10 m derinliğinde beşik tonozludur. Zemininde 1.30 x 1.20 m ebatlarında 0.70 m derinliğinde suyun aktığı havuz bulunmaktadır. Çeşme günümüze sağlam bir şekilde gelmiştir. Çeşme yapımında kesme taşa ve moloz taş kullanılmıştır. Dönemi hakkında herhangi bir belge bulunmamaktadır.

Sitti Nefis Pınarı, Cizre Merkez Yafes Mahallesinde bulunan Sitti Nefis Pınarı kuzey-güney doğrultusunda meyilli bir arazi üzerinde inşa edilmiştir.

Sitti Nefis Pınarı

Yapı dıştan 5.10x6.15m ölçülerinde, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Giriş kuzey cephenin ortasında yer almaktadır. İç mekân 3.70x4.75 m ölçülerinde aynı yönde dikdörtgen olup, üzeri

beşik tonoz örtülüdür. İçerisinde küçük bir havuzu ve su kanalı bulunmaktadır. Günümüzde büyük ölçüde sağlam olan yapının su kaynağı çok azalmıştır. Mimari malzemesi moloz taştır. Tescilsiz olup, kültür varlığı olarak kayıt altına alınması gerekmektedir.

Düğünürdu Köyü Belkıs (Nebi Süleyman) Kaplıcası, yörede Belkisana ya da Hesta Kaplıcası Düğünürdu Köyü sınırları içinde yer almaktadır. Eski kaplıca modern kaplıca binalarının batı tarafında kalmaktadır. Dicle Nehrine bakan yamaçta doğu batı doğrultusunda uzanan kaplıca binası dıştan 5.50x18.90 ölçülerinde iki bölümden oluşmaktadır. Son yıllarda kuzey tarafına betonarme bir bina eklenmiş ve önü tamamıyla kapanmıştır.

İki bölümlü olup, doğudan birincisi kaplıca binasıdır. Burası içten 4.00 x 11.80 m ölçülerinde doğu batı yönünde dikdörtgen planlıdır. Kuzey cephesinde sivri kemerli dört açıklık yer almaktadır. İç zeminine 0.60 m derinliğinde bir havuz açılmıştır.. Güney duvarının ortasında kaplıca suyunun geldiği kanal bulunmaktadır. Güney duvarına ortadaki kanalın iki yanına üçer niş bırakılmıştır. Aynı nişlerden batı duvarına üç, doğu duvarına iki niş açılmıştır. Mekânın üzeri doğu batı doğrultusunda beşik tonoz örtülüdür.

Batısındaki ikinci bölüm mescit olarak düzenlenmiştir. Burası 3.75x 4.75 m ölçülerinde olup, doğu batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Güney duvarına bir mihrap nişi açılmıştır. Kuzey cepheden basık kemerli kapı ile girilen mescidin üzeri beşik tonozla örtülmüştür. Duvarları taş malzeme ile örülmüştür.

Kuzey tarafındaki betonarme ilaveler çok çirkin bir görüntü yansıtmaktadır. Faal vaziyetteki yapı tescilsizdir. Kültür varlığı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Kasrik Köprüsü, Beldesi'nin içerisinde, (Akçay) Güneş Deresi üzerine kurulmuştur. Kuzeydoğu-güneybatı istikametinde uzanan köprü, üç gözlü yolunun düz

olduğu köprüler grubuna girmektedir. Han Mahmut Köprüsü olarak da bilinmektedir. Köprünün üzerinde herhangi bir kitabe bulunmadığı için kim tarafından ve ne zaman yapıldığı kesin belli değildir. Muhtemelen Cizre Beyleri tarafından 16. yy'da yapılmış olmalıdır.

Kasrik Köprüsü

Köprünün güneydoğusundan bugünkü Cizre-Şırnak karayolu geçmekte ve betonarme bir köprü yer almaktadır. Eski köprü de aynı yol güzergahını bağlamaktadır. Köprü günümüzde büyük ölçüde harap vaziyettedir. Üç kemer gözünden ikisi sağlam olup, kuzeydoğudaki üçüncü göz kısmen yıkılmıştır. Köprünün iki yanını kapatan binalar kapatmıştır. Köprüde düzgün kesme taş ve moloz taş kullanılmıştır. Yolda yer yer çökmeler meydana gelmiştir. Yolu döşeme taşlarla kaplanmıştır. Korkulukları tamamen yıkılmıştır.

Sivri kemer açıklıklı köprü gözleri birbirinden farklı ölçülerde yapılmıştır. Sivri kemerler ortada bağımsız iki ayağa oturmaktadır. Köprünün mansap kısmında ayakların önüne üçgen kesitli selyaranlar yerleştirilmiştir. Bu selyaranlarda yıkılmalar meydana gelmiştir. Bu yönde selyaranlar ve kemer de düzgün kesme taş, tempan duvarlarında kaba yontu taşlar kullanılmıştır. Köprüde herhangi bir süsleme mevcut değildir. Köprünün menba kısmı daha sağlam kalmıştır. Burada kemer yüzeyleri ve aralarındaki duvar, düzgün kesme taş ve sıralı kaba yontu taşlarla örülmüştür.

Yafes Köprüsü, Şırnak'a bağlı Cizre'de bulunmakla birlikte nehrin yatağı değiştiğinden bugün Suriye sınırları içinde kalmaktadır. Cizre'nin doğusunda yer alan köprü, kaynaklarda İbn Ömer Köprüsü veya yakınındaki Yafes köyünden dolayı Yafes Köprüsü adlarıyla, halk arasında ise Bafid Köprüsü olarak anılmaktadır.

Bugün yalnız büyük kemeriyle bazı ayakları sağlam kalmış bir harabe durumunda bulunan Yafes Köprüsü'nün XII. yüzyılda yapıldığı bilinmekte, Selçuklu döneminde Musul Atabeğleri tarafından yaptırılmıştır. Mükemmel bir taş işçiliği gösteren köprünün yapımında dolgu malzemesi olarak kireç harçlı moloz, kaplama malzemesi olarak da iri bazalt kesme taşlar kullanılmıştır. Ortadaki büyük, yanlardakiler daha küçük olmak üzere beş sivri kemerlidir.

Yafes Köprüsü

Köprünün en önemli yanını biri halen mevcut batı ayağında sekiz adet astrolojik tasvir oluşturmaktadır. Tasvirler sekiz yüzlü kaidenin külaha geçiş kısmında, bazalt kaplama taşları arasına üst üste yerleştirilmiş 0.20 x 1.00 m. ebadındaki ikişer parça halinde panolar şeklinde üzerine yüksek kabartma tekniğiyle işlenmişlerdir. Yedi gezegen ile sekiz burcu gösteren bu tasvirler bağdaş kurmuş insan figürleriyle gezegenleri, figürlerin ellerinde tuttukları alâmetlerle de burçları sembolize etmektedirler. Ayrıca tasvirlerin yanlarında ancak bir kısmı okunabilen yıldız isimleriyle Ashâb-ı Kehf ten bazılarının adları bulunmaktadır.

Telkabin (Küçük)Köprüsü, Cizre şehir surlarının dışında, Deşt Kapısı'nın yakınına kurulmuştur. Günümüzde Yafes mahallesinde kalmaktadır. Çevresinde yoğun bir gecekondulaşma vardır. Üzerinde bulunduğu dere tamamen toprakla doldurduğundan altından sadece küçük bir atık su kanalı geçmektedir.

Köprünün her iki selyaranında bugün mevcut olmayan iki tane kitabesi olduğu eski bilgilerden anlaşılmaktadır. Ancak yapıyı yerinde görenler kitabenin varlığından bahsetmekle birlikte kitabe metni hakkında bilgi vermemektedirler.

Mareşal Fevzi Çakmak'ın talimatıyla onarılmış haliyle günümüzde mevcut olan köprü sağlam durumdadır. Kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan köprü yolunun eğimli olduğu çok gözlü köprüler grubuna girmektedir. Betonarme baba-lı, demir korkulukludur. Yapı üzerindeki eski doku ile yeni doku taşların renginden açıkça belli olmaktadır. Düzgün kesme taş malzemedен inşa edilmiştir. Bu nedenle köprünün ayakları ne de gözleri belirgin değildir. Eski resimlerde görülen ayaklar günümüzde toprak altında kalmıştır.

Köprü, 8.40 m genişliğinde, 141 m uzunluğunda eğimli bir yola sahiptir. Ortadaki büyük, bunun her iki yanında, toplam beş gözden oluşmaktadır. Prizmatik üçgen biçiminde iki selyaran günümüzde mevcut değildir. Selyaranların önemi üzerindeki kabartma figürleridir. Bunlar yere çökmüş vaziyette, kafası cepheden verilmiş, kuyruğu başına doğru uzanmış bir aslan kabartması tasviridir.

Görümlü Beldesi Köprü, Silopi ilçesine bağlı Görümlü Beldesinin kuzeyinde bulunan köprü günümüze sağlam bir şekilde gelebilmiştir. Görümlü çayı üzerine kurulan köprü tek kemerli köprüler grubuna girmektedir. Doğu-batı yönünde uzanan köprü 7.42 m kemer açıklığında, 2.96 açıklığında ve 5.30 m yüksekliğindedir. Köprü kesme ve moloz taştan yapılmıştır. Dönemi hakkında herhangi bir bel-

ge bulunmamakla birlikte o dönemde yaşayan yerel beyler tarafından yapılmış olduğu tahmin edilmektedir.

Hezil Çayı Üzerinde Bulunan Köprü, Uludere ilçesi Şenoba Beldesinde bulunan ve Hezil çayı üzerinde ulaşımı sağlamak üzere yapılan köprünün ayakları moloz taştan yapılmıştır. Yürüyüş alanı ise her iki taş ayak arasına düz ahşap hatılların dikine bunun üzerine ise yanlamasına ahşapların bırakılması ile yapılmıştır. Günümüzde de ulaşımı sağlayan köprünün taştan yapılmış ayakları her iki kısımda da ana kaya üzerine oturmaktadır. Dönemi hakkında herhangi bir belge bulunmamaktadır.

Beyaz Köprü, Uludere ilçesine bağlı Hilal Beldesinde bulunan köprü günümüze bir kısmı yıkılmış bir şekilde gelebilmiştir. Hilal çayı üzerine kurulan köprü tek kemerli köprüler grubuna girmektedir. Doğu-batı yönünde uzanan köprü 11.20 m kemer açıklığında, 4.47 m açıklığında ve 5.00 m yüksekliğindedir. Köprü kemeri kesme taştan diğer kısımlar moloz taştan yapılmıştır. Köprü su taşkınlarından dolayı batı yan duvarı tamamen yıkılmıştır. Su tahribatına maruz kalan köprünün acilen onarılması gerekmektedir. Dönemi hakkında herhangi bir belge bulunmamaktadır.

Beyaz Köprü

Birlik Köyü Tarihi Taş Köprü, Silopi merkeze bağlı Birlik(Cuma-Cem'a) köyünün aşağısından geçen Cuma deresi üzerinde kuzey-güney doğrultusunda yer al-

makta uzanan köprünün kemeri yıkılmış olup, sadece iki yandaki ayaklar kalmıştır. Tek kemer açıklıklı ve yolu eğimli köprüler grubuna dâhil yapının kemer açıklığı 7.62 m kemer genişliği ise, 2.60 m'dir. Yıkık olan köprü tescilsiz olup, kültür varlığı olarak kayıtlı değildir. Kültür varlığı olarak kayıt altına alınması gerekmektedir.

Pavan Köprüsü, Güçlükonak- Siirt karayolunun 500 m içerisinde Pavan deresi üzerinde yer almaktadır. Muhtemelen eski Cizre-Siirt yolu buradan geçmektedir. Kuzey güney istikametinde uzanan üç gözlü ve yolu eğimlidir. Bunlardan kuzeydeki geniş köprü gözü ile bundan sonraki küçük basık kemerli göz sağlam olup, asıl dere üzerindeki köprü gözü yıkılmıştır. İki yandaki ayaklar ve kemer izleri mevcuttur

Kasrik Beldesi'nin içerisinde, (Akçay) Güneş Deresi üzerine kurulmuştur. Kuzeydoğu-güneybatı istikametinde uzanan köprü, üç gözlü yolunun düz olduğu köprüler grubuna girmektedir. Han Mahmut Köprüsü olarak da bilinmektedir. Köprünün üzerinde herhangi bir kitabe bulunmadığı için kim tarafından ve ne zaman yapıldığı kesin belli değildir. Muhtemelen Cizre Beyleri tarafından 16. yy'da yapılmış olmalıdır.

Köprünün güneydoğusundan bugünkü Cizre-Şırnak karayolu geçmekte ve betonarma bir köprü yer almaktadır. Eski köprü de aynı yol güzergahını bağlamaktadır. Köprü günümüzde büyük ölçüde harap vaziyettedir. Üç kemer gözünden ikisi sağlam olup, kuzeydoğudaki üçüncü göz kısmen yıkılmıştır. Köprünün iki yanını yapılan binalar kapatmıştır. Köprüde düzgün kesme taş ve moloz taş kullanılmıştır. Yolda yer yer çökmeler meydana gelmiştir. Yolu döşeme taşlarla kaplanmıştır. Korkulukları tamamen yıkılmıştır.

Sivri kemer açıklıklı köprü gözleri birbirinden farklı ölçülerde yapılmıştır. Sivri kemerler ortada bağımsız iki ayağa oturmaktadır. Köprünün mansap kısmında ayakların önüne üçgen kesitli selyaranlar

yerleştirilmiştir. Bu selyaranlarda yıkılmalar meydana gelmiştir. Bu yönde selyaranlar ve kemer de düzgün kesme taş, tempan duvarlarında kaba yontu taşlar kullanılmıştır. Köprüde herhangi bir süsleme mevcut değildir.

Köprünün menba kısmı daha sağlam kalmıştır. Burada kemer yüzeyleri ve aralarındaki duvar, düzgün kesme taş ve sıralı kaba yontu taşlarla örülmüştür.

Kasrik Değirmeni, Kasrik Beldesi'nin içerisindeki tarihi köprünün batısında kurulmuştur. Asıl değirmen yapısı ile su kanalı ve kulesinden ibarettir. Kayalık bir zemine, kuzeybatı- güneydoğu istikametindeki su kanalı inşa edilmiştir. Eğimden dolayı su kulesine doğru yükselen ve ortasına kanal açılan duvar, 26.70m uzunluğunda ve 1.20m genişliğinde yapılmıştır. Su kanalı arazi yapısına göre şekillenmiştir. Duvar moloz taşlarla örülmüştür.

Su kulesi, 2.77x2.79m ölçülerinde kareye yakın prizmatik bir yapıda inşa edilmiştir. Önden 19 sıra düzgün kesme taşlarla örülmüştür. Ortasında dairesel bir su deliği mevcuttur. Bu kule aracılığı ile su değirmene aktarılmaktadır.

Değirmen yapısı 5.00x 13.35m ölçülerinde dikdörtgen planlı ve düz toprak dam örtülü basit yapıdadır. Taş duvar örgülü duvarları, batıya bakan kapı ve bunun iki yanında birer penceresi mevcuttur. Mekanizması içerisinde mevcut olup, kullanılmamaktadır. Tescili yoktur.

Değirmen-I, Değirmen-1, Meşe içi Akçay yolu ve Hoşal deresinin karşı yamacında kurulmuştur. Güneyden kuzeye eğimli arazi üzerine yapılmış su kanalı ve kulesi ile değirmen yapısından oluşmaktadır. Taş duvarla oluşturulan su kanalı 12.00m uzunluğunda ve 1.40m genişliğinde tutulmuştur. Kuzeyindeki su kulesi iki kademlidir. Birincisi kademe 1.30m kalınlığında ve 2.60m yüksekliğindedir. İkinci kademe ise, 1.90m eninde ve 2.44m yüksekliğinde ele alınmıştır. Cephe özelliği gösteren bu kısım düzgün taşlarla inşa edilmiştir.

Değirmen yapısı, doğu-batı yönünde dikdörtgen olanlı olup, sadece duvarları kalmıştır. Kuzeyinde kapı ve pencere açıklıkları mevcuttur. Duvarları basit yapıdadır. Günümüzde terk edilmiş ve meskûn mahal dışında yer almaktadır.

Değirmen-II, Meşe içi -Akçay yolu üzeri yol kenarında bulunmaktadır. Değirmenden su kanalı ve kulesi kalmıştır. Değirmen yapısı tamamen yıkılmıştır. Su kanalı kuzeyden güneye uzanan yapıda, 13.00m uzunluğunda ve 1.90m genişliğindedir. Su kulesi kanala bitişik ve 3.36x 4.20m ebatlarında, iki yandan kavisli yapılmıştır. Güneyi 6.90m yükseklikte, düzgün taş örgülü cephe özelliği vermektedir. Üstte kanal kısmı tahrip olmuş, sadece yuvarlak delik yeri bellidir.

Değirmen-III, Meşe içi- Akçay yolu üzerinde daha yukarıda bulunmaktadır. Yolu ve derenin karşısındaki yamaçta bulunmaktadır. Güneyden kuzeye eğimli arazi üzerine yapılmış su kanalı ve kulesinden oluşmaktadır. Ortadan daralan 10.90m uzunluğundaki kanala bitişik kuzeyinde kule yapılmıştır. Cepheden düz duvar şeklindedir. Değirmen yapısı yıkılmış ve ortadan kalkmıştır. Günümüzde terkedilmiş ve meskun mahal dışında yer almaktadır.

3.8. Sivil Mimari

Şırnak merkezde tarihi özelliğe sahip sivil mimarlık örneği mevcuttur. Bunu Cizre'de ve Silopi'de tarihi nitelikte ev ve konak örnekleri takip etmektedir. Bunların başında Şırnak merkezdeki sivil mimari örneklerini teşkil eden kasır ve tarihi taş evler gelmektedir. Şırnak'ın 1990 yılında il olması ile bu yapıların çoğu çarpık kentleşmeden nasibini almış ve yok edilmiştir. Bunlardan **Abdurrahman Ağa Kasrı**, **Süleyman Ağa Kasrı**, **Ali Han Ağa (Uysal) Evi** başlıca örneklerdir. Cizre'deki **Mehmet Ağa Kasrı**, **Ensari Evi** diğer sivil yapılarıdır.

Abdurrahman Ağa Kasrı, Aydınlık Evler Mahallesi Sönmez Sokakta yer alan yapı, Tayyar Onuk ve Osman Onuk mül-

kiyetinde bulunmaktadır. Şırnak merkezde bulunan tescilli yapıdır. Üzerindeki kitabeğe göre, Muhammed İbn-i Ağasor tarafından 1892 tarihinde yaptırılmıştır.

Kasır doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve avlulu olup, dıştan 60.20X27.60m ölçülerinde tutulmuştur. İki bölüm halinde yapılmış olup, birinci bölüme giriş doğu tarafta bulunmaktadır. Giriş kısmı dışa taşkın dört payeye oturmakta ve iki katlı düzenleme göstermektedir. Alt katı orijinal olup, üstü yenilenmiştir. Buradan derin tutulmuş bir giriş holüyle avluya geçilmektedir.

Aslında avlunun üç yanında iki katlı düzenlenmiş mekânlar sıralanmakta iken, bunlardan sadece güney kanadı günümüze orijinal olarak gelebilmiştir. Doğusuna ikinci katta yeni düzenlemeler yapılmış, kuzey kısmı ise tamamen yıkılarak yerine dört katlı apartman yapılmıştır.

Batıdaki ikinci kısma, avlunun batısındaki üç yöne kemerli olarak açılan köşk katının altından girilmektedir. Giriş sivri kemer açıklıklı bir kapıdan sağlanmaktadır. Bunun sağında ve solunda birer kitabe yer almaktadır. Soldaki kitabe, 0.37 X 0.44 m sağdaki ise, 0.37 X 0.50 m ebatlarındadır. Soldaki kitabede bani olarak El-Bani Müdür el-Umur Muhammed İbn-i Ağasor ile Mimar olarak Sadık bin Ali isimleri yer almaktadır. Tarih olarak 1312 (1892) yazılmıştır. Sağdaki kitabede ise, ortada Allah, Muhammed ile köşelerde dört halife ismi vardır. Buradan da bir hol ile batıdaki ikinci kısmın avlusuna geçilmektedir. Ayrıca güney cephedeki diğer kapıdan bir hol vasıtasıyla da buraya ulaşılmaktadır.

İkinci kısım, ortada doğu batı doğrultusunda uzanan bir avludan gelişmektedir. Avlu 5.40X 14.15m ölçülerinde tutulmuştur. Bu kısımdan avlunun kuzeyinde önü revaklı üç katlı mekân ile güneyindeki mekânlar kısmen sağlam gelebilmiştir. Kuzey kısmı önündeki dört gözlü revakla dikkat çekmektedir. Revaklar her katta devam etmekte, en üstte bir terasa dönüş-

mektedir. Ancak revaklardan birinci kattakiler sağlam olup, zemin kat toprakla dolmuş, ikinci kat sonradan yapılan ilavelerle tamamen bozulmuştur. Burada betonarme hatıllara oturan tuğla ve briket örgülü duvarlar yapılarak odalar oluşturulmuştur. Üç katlı bölümün iki odası kalmış, batı köşesi yıkılmıştır. Burada duvarlar temel seviyesinde izlenebilmektedir. Bunun devamı olan ve binanın batısında kalan güney kısım yıkılarak yerine iki katlı betonarme bir bina yapılmıştır.

Kasır müdahale ve buna bağlı ilave yıkılmalar nedeniyle sorunlu bir yapı haline gelmiştir. Rölövelerinin tamamlanmasıyla daha ayrıntılı tanımlamalar yapılabilecektir. Bu nedenle yapıda mülkiyet sorunu ile birlikte projelendirme çalışmalarına başlanmalıdır.

Süleyman Ağa Kasrı, İsmet Paşa Mahallesi, Şen Sokakta bulunan kasır, düz bir arazi üzerine yapılmıştır. Birbirine eklenmiş birkaç yapıdan oluşmakla birlikte, sadece batıdaki ilk yapısı ile bunun doğusundaki bitişik ek yapının az bir kısmı gelebilmiştir. Diğer kısımlar sahipleri tarafından yıkılarak yerine apartman yapılmıştır. Kasırdan kalan kısma aykırı bazı ilaveler ile ikinci katta değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Yapı Ahmet Sabri Tatar ve kardeşi aittir. Yeni yapılan evin avlu duvarına bırakılmış kitabeden Süleyman Ağa tarafından 1927 yılında yapıldığı anlaşılmaktadır. Kitabenin ilk yapıya mı yoksa sonradan yapılan ilavelere mi ait olduğu belli değildir.

Süleyman Ağa Kasrı

Yapı, 18.30X23.20m ölçülerinde kareye yakın dikdörtgen bir alana oturmaktadır. Bina güneye doğru iki yandan uzatılmıştır. Buna göre "U" şeklinde bir plan düzenlemesi göstermektedir. İki katlı olarak yapılmıştır. Yapının zemin kat ile üst katın güney batı odasının rölöve planları çıkarılmıştır. Sonradan ikiye iki haneye bölünmüştür. Zemin kat, dört bölüm halinde düzenlenmiş olup, ortada güneye üç kemer açıklığı olan bir giriş ünitesi bulunmaktadır. Bunun gerisinde üç kısımdan oluşan ambar ve ahır bölümleri ile doğu ve batı taraflarda güneye uzanan dikdörtgen iki odadan meydana gelmiştir.

Giriş ünitesi doğu batı ekseninde dikdörtgen planlı, 3.80X10.80 m ölçülerinde tutulmuştur. Ortaya yakın bir yerden ikiye bölünmüş ve üst kata çıkış sağlayan merdivenler yapılmıştır. Cephedeki açıklıklardan batıdaki önüne eklenen bir mekânla tamamen kapatılmış, diğer ikisi de kapıya dönüştürülmüş iki ayrı haneye geçişler bu kapılardan sağlanmaktadır. Aslında giriş ünitesinden biri kuzeyde diğer ikisi doğu ve batıda üç kapı ile diğer bölümlere geçilmektedir.

Kuzeydeki ahır kısmı 6.60X8.35m ölçülerinde, iki bölüm halinde düzenlenmiştir. Ortada duvar payesine oturan iki sivri kemerli açıklık birbirine geçiş sağlamaktadır. Kuzey ve batı duvarlarına mazgal pencereler açılmıştır. Bunun doğusunda bir kapıyla geçilen 3.80x6.20m ölçülerindeki dikdörtgen oda muhtemelen ambar olarak yapılmıştır.

Güney batıdaki oda, kuzey güney yönünde düzgün dikdörtgen planlı ve 4.60x 11.15m ölçülerindedir. Kuzey doğusunda üst kata çıkışı sağlayan merdivenler vardır. Doğudan giriş bölümünden bir kapı ile girilmektedir. Batı duvarına altı adet niş eşit aralıklarla açılmıştır. Güney ve doğu duvarlarında da birer niş bulunmaktadır. İçerisi mazgal pencerelerle aydınlatılmaktadır. Üzeri ahşap hatıllı, duvarları toprak sıvalı olan oda terk edilmiş kötü bir görünümüne sahiptir.

Güney doğudaki oda, kuzey güney yönünde düzgün olmayan dikdörtgen planlı ve 4.65x 11.12m ölçülerindedir. Ortadan doğu batı yönünde atılmış iki kemerle iki kısma ayrılmıştır. Batıdan giriş bölümünden bir kapı ile girilmektedir. Birinci kısımda doğu duvarına bir ocak yerleştirilmiştir. Kuzey duvarında nişler ve diğer tarafa geçişi sağlayan kapı bulunmaktadır. İkinci kısma güneyde ocak nişi, yanlarda da birer dolap nişi açılmıştır. Duvarları toprak sıvalı ve badanalıdır.

Kasrın üst katında sadece güney batıdaki oda incelenebilmiştir. Diğer kısımlara girilememiştir. Bu oda kuzey güney yönünde düzgün dikdörtgen planlı olup, 4.60x10.80m iç ölçülere sahiptir. Buraya hem alt kattan taş basamaklı merdivenle çıkılmakta, hem de doğu duvarın kuzey köşesine açılmış kapıdan girilmektedir. Odanın güney duvarına yanlara kaydırılmış olarak iki pencere açılmıştır. Tam ortaya da fazla derin olmayan bir niş yerleştirilmiştir. Batı duvarına ise, orta kısma bir pencere bunun güneyine üç, kuzeyine de dört niş bırakılmıştır. Ayrıca doğu duvarına güneye doğru yan yana iki niş açılmıştır. Üzeri ahşap hatıllı düz dam örtüye sahiptir. Oda kullanılmadığından yıkılmalar meydana gelmiştir.

Yapının dış cephelerinde düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Üstten düz toprak dam örtülüdür. Dış cephelerinde itinalı taş işçiliği gözlemlenirken, odalar ve üst örtü mimari bakımdan zayıf kalmıştır. Yapının özellikle üst katı oturanlar tarafından değiştirilmiştir. İçerisinde iki hane barınmakta ve kullanılmayan kısımlarda yıkılmalar meydana gelmiştir. Tescili bulunmayan yapının korunması gerekmektedir.

Ali Han Ağa (Uysal) Evi, Şırnak Merkez İsmet Paşa Mahallesi Büyük Cami sokakta bulunan ev kuzeyden güneye eğimli bir arazide kurulmuştur. Üst kat kapı kemeri üzerindeki yazılardan ve ayrıca kapı üstündeki kitabeden evin Ali Han Ağa tarafından 1305 h (1885) tarihinde yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

Etrafı ihata ihata duvarı ile çevrilmiş avlunun kuzeyinde doğu batı istikametinde uzanan ev iki katlı olarak düzenlenmiştir. Ev 10.40 x 20.00 m ölçülerinde, doğu batı yönünde dikdörtgen planlıdır. Alt katı, iki sıra halinde önde ortaya üç kemer açıklıklı bir revak ve bunun yanlarına yerleştirilmiş iki oda ile gerisindeki üç odadan meydana gelmiştir. Gerideki üç odadan ortadakine yerleştirilmiş merdivenlerle üst kata çıkılmaktadır. İçerisinde bulunan merdivenlerle ikinci kata çıkılmaktadır. Alt katın doğu tarafına güneye doğru uzatılmış mekân ilavesi buranın ön kısmını bozmuştur. Kemerli açıklıklardan biri kapatılmış ve oda değiştirilmiştir.

Ali Han Ağa Evi

Üst kat tek sıra halinde, ortada bir salon ve bunun iki yanında bire odadan ibarettir. Önünde düz toprak dam şeklinde bir alan oluşturulmuştur. Üst katta önündeki düz toprak dama açılan kapı basık kemerlidir. Kapı kemeri üzerine yazılar ve üç adet kabara işlenmiştir. Ayrıca bu kemerin üstüne inşa kitabesi yerleştirilmiştir. Ortadaki hol 3.70x 7.30 m ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Buraya yol seviyesinden kuzeye açılan bir kapı ve alt kattan merdivenlerle ulaşılmaktadır. Bunun iki yanında yer alan odalar 3.80x 5.50 m ölçülerinde enine dikdörtgen planlıdır. Güney duvarına açılmış pencerelerle içerisi aydınlatılmaktadır. Bu pencereler demir şebekelerle kapatılmıştır.

Evde çoğunlukla kaba yonu ve moloz taş kullanılmıştır. İnşa kitabesi olması açısından önemlidir. Büyük ölçüde sağlam vaziyettedir.

İsmail Barınç Evi, Şırnak Merkez İsmet Paşa Mahallesi Demirciler sokakta bulunan ev kuzeyden güneye eğimli bir arazide kurulmuştur. Evin planı düzgün olmayan bir dörtgene oturmaktadır. Bu nedenle dış ölçüleri farklılıklar göstermektedir. Güney duvarı 15.86m, kuzeyi 14.97m, batısı 11.81m, batısı ise 7.83m'dir. İki katlı olarak düzenlenmiş olan evin her iki katı, ortada bir hol ve bunun iki yanında ikişer odadan meydana gelmiştir. Evin dıştan düzgün olmayan yapısı aynı şekilde odalara da yansımıştır. Hem zemin katın üzeri, hem de birinci kat ahşap hatıllı bir örtüye sahiptir.

İsmail Barınç Evi

Eve güney cephenin ortasından sivri kemer açıklıklı bir kapıyla girilmektedir. Bunun üzerine aynı şekilde ahşap bir balkona açılan sivri kemerli açıklık yerleştirilmiştir. Günümüzde ahşap balkon kaldırılarak buraya dikdörtgen pencere bırakılmıştır. Aynı cepheye iki yanda altlı üstlü ikişer pencere açılmıştır. Bu pencereler dikdörtgen açıklıklı olup, üzerleri ahşap hatıllıdır. Doğusuna diğer bir taş ev bitştirilmiştir. Kuzey cephe araziden dolayı daha basık ve üst tarafta üç pencere sıralanmaktadır. Batı cephe ise tamamıyla sağırdır. Tüm cephelerde düzgün sıralı kaba yonu taşlar kullanılmıştır.

Evin iç mimarisinde dikkat çekici unsur göze çarpmamaktadır. Taban ve tavanlar ahşap malzeme ile yapılmıştır. Odalar kareye yakın ama düzgün değildir. Odalarda dolap nişlerine yer verilmiştir. Sıvalı ve beyaz badana ile kaplıdır. Günümüzde ev kullanılmakta olup, Şırnak'ta sayısı azalan taş evlerden biridir.

Cizre'deki **Mehmet Ağa Kasrı**, ilçe merkezinde Dağ kapı Mahallesinde bulunmaktadır. Avlunun güney ve batı tarafında ters L şeklinde iki kanat halinde planlanan yapı, günümüzde briket duvarlarla bölünerek, dört aile tarafından kullanılacak şekle dönüştürülmüştür. Asıl kısım Menduh Zirek adlı şahsın mülkiyetindedir.

Ev, Cizre'de sivil mimarinin günümüze gelebilen örneklerinden biri durumundadır. Bu nedenle yapı önem arz etmektedir. Kasır, hem plan ve mimari özellikleri hem de süslemeleri ile dikkat çekmektedir. Son dönemdeki müdahaleler ve kullanımdan kaynaklanan sıkıntılar plan ve görünüşünde bazı bozulmalar meydana getirirse de dışa bakan dış batı cephe ile avluya bakan güney kanatta özelliğini koruyan yerler mevcuttur. Üslup açısından Osmanlı son dönemi ile Mardin sivil mimarisinin kaynaştığı görülmektedir. Plan bazında avlu ve bunun etrafında gelişen düzenleme iki kanat şeklinde gelişmektedir. Bu iki kanat güney ve batı tarafta ters "L" plan meydana getirmektedir. Evin avluya bakan her iki kanadında alt kat odaların önünü kapatan yuvarlak kemerli bir revak yer almaktadır. Güney kanatta ortada bir eyvan, bunun iki yanında odalar bulunmaktadır. Gerek alt ve gerekse üst katın cepheleri sivri kemerli kapı ve pencerelerle hareketlendirilmiştir. Bu kapı ve pencerelerde bitkisel ağırlıklı süslemeler de yapılmıştır. Ancak bunların bir kısmı bozulmadan günümüze kadar gelmiştir.

Doğu cephesi sonradan inşa edilen evlerin duvarlarıyla kapatılmıştır. Güney cephe sağırdır. Asıl hareketlilik yola bakan batı cephesinde görülmektedir. Bu

rada bulunan iki kapıdan kuzey köşedeki dışa taşıntılı taç kapı hüviyetindedir. İki renkli taşlarla sivri kemerli bir girinti şeklinde yapılmıştır. Diğer giriş kapısı ortaya yakın bir yerde yer almaktadır. Cephenin üst kısmı plaster ve sütuncelerle sınırlandırılmış pencerelerle hareketlendirilmiştir. Evin bundan sonraki aşamada projelendirilip restore edilmesi ve kültürel amaçlı kullanılması gerekmektedir.

3.9. Kamu Yapıları

Cizre'de Osmanlı son dönemine ait Kışla ve Belediye Binası inşa edilmiş kamu yapıları yani resmi binalar karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan kışla binası iç kale yakınında 4. Hudut Tabur Komutalığı binası olarak kullanılmaktadır. Belediye binası ise, Müze şeklinde değerlendirilmektedir. Ancak bu resmi bir müze olmayıp, Abdullah Yaşin'in gayretleriyle oluşturulmuştur. Belediye'nin nezaretinde faaliyetini sürdürmektedir.

Eski Belediye Binası, Cizre şehir merkezinde Belediye Caddesi üzerinde yer almaktadır. Osmanlı son döneminde Belediye binası olarak inşa edilmiştir. Cadde üzerindeki diğer evlerin arasında sıkışık kalmıştır.

Eski Belediye Binası

Kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlı ve iki katlıdır. Ortası hol şeklinde düzenlemeye gösteren yanlardaki birer odadan oluşan plana sahiptir. Sokağa bakan batı cephe pencere, kapı ve balkonla hareket-

lendirilmiştir. Ayrıca her iki kat birbirinden bir kaval silmeyle ayrılmıştır Diğer cephele-ler ise, tamamen sağır tutulmuştur.Yapıda Düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Alt katın cephesi ortada ana giriş kapısı ile bunun iki yanında simetrik kapı ve pencerelerden oluşan üçlü açıklıktan oluşmaktadır. Ayrıca kapıların üzerinde kuzeydeki dikdörtgen, güneydeki damla biçiminde birer üst pencere bulunmaktadır. Asıl kapı sivri kemerli hafif bir girinti yapan iki silme ile sınırlandırılmıştır. Basık kemerli kapı açıklığının üzerine üç dilimli şekilde bir üst pencere bırakılmıştır.

Ana giriş kapısından doğu-batı yönündeki hole girilmektedir. Holün güneybatısında bir dolap nişi vardır. Kuzeydoğu ve güneydoğusunda yanlardaki odalara geçişi sağlayan düz lentolu kapılar görülmektedir. Holdeki iki yönlü ahşap basamaklı ve korkuluklu merdivenle birinci kata çıkılmaktadır. Holün güneydeki ve kuzeyindeki odalar, doğu-batı yönünde uzanan dikdörtgen planlıdır. Odalara holden ve dışa açılan batı duvarındaki kapılarla girilmektedir. Aynı yerdeki ikişer pencere içerisini aydınlatmaktadır..

Üst kat aynı plana sahiptir. Ortadaki hol ve buradan geçilen iki oda yer almaktadır. Üzerleri düz örtülüdür. Cephe düzenlemesi zemin kattan ayrılmaktadır. Cephe simetrik düzende, ortada sivri kemerli açıklığa sahip yarım daire biçimde balkon ve iki yanında üçer pencere yerleştirilmiştir. Pencerelerin altında ve aralarında profilli düz silmeler uzanmaktadır. Pencerelerin altında ve üstünde küçük ve beyaz renkte kare biçiminde, cepheden hafif taşıntı yapan taş panolar görülmektedir. Çatı seviyesinde ise taş konsollar yan yana sıralanmaktadır. Pencereler ve balkon korkulukları metal işlemelidir.

Günümüzde yapı belediye tarafından tanzim edilen müze olarak kullanılmaktadır. Müzenin resmi bir yönü bulunmamaktadır. Sağlam ve ziyaret edilebilir durumdadır.

Hamidiye Kışla Binası, Cizre şehir merkezinde iç kalenin güney tarafındaki askeri bölge içinde kalmaktadır. Osmanlı son döneminde, Sultan II. Abdülhamit tarafından paşa olarak tayin edilen Cizre Miran Aşiretleri reisi Mustafa Paşa (Mısto-i Miri) tarafından Cizre ve Midyat'lı taş ustalarına yaptırılmıştır. 4. Hudut Tabur Komutanlığı'nın komuta merkezi olarak kullanılmaktadır. Askeri alan içerisinde olduğu için sağlam ve yapılış amacına uygun biçimde günümüze kadar gelebilmiştir.

Bodrum üzerinde iki katlı olarak inşa edilen yapı, kuzeybatı güneydoğu yönünde dikdörtgen planlı dıştan 15.20x20.30m ölçülerindedir. Bodrum katına girilemediği için incelenememiştir. Kuzeydoğuya bakan cephenin ortasına açılmış kapıya, on bir basamaklı bir merdivenle çıkılmaktadır. Zemin kat ve I. kat aynı plan düzeninde olup, ortada kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan bir hol ile bunun iki yanında sıralanan dörder odadan oluşmaktadır. Ayrıca dikdörtgen planlı holün güneydoğusuna bir oda, kuzeybatısına ise, üst kata çıkış sağlayan iki yönlü merdiven yerleştirilmiştir.

Hamidiye Kışla Binası

Holün iki yanında karşılıklı yerleştirilmiş odalardan köşelerdekiler dikine dikdörtgen ve daha büyük; ortadaki ikisi ise, enine dikdörtgen ve daha küçük tutulmuştur. Köşelerdeki odaların güneybatı ve kuzeydoğu taraflarına açılmış ikişer, kuzeybatı ve güneydoğu taraflarına açılmış birer, her iki tarafta aralardaki dikdörtgen ve

daha küçük ikişer odaya ise, birer pencere aydınlatmaktadır. Odalar sıvalı ve beyaz badana ile boyanmıştır. Köşe odalarına holden birer kapı ile girilmektedir. Kapılar yuvarlak kemerli bir açıklığa sahiptir.

Düzgün kesme taş malzemeden inşa edilen yapının cephelerinde simetrik uygulama görülmektedir. Her iki katın cepheleri karşılıklı birbirinin aynısıdır. Sadece kuzeydoğuda zemin kata giriş kapısı I. kata balkon ile arka cephedeki balkon bu uygulamayı bozmaktadır.

Yapının dört köşesi ile kuzeybatı ve güneydoğu cephelerin ortaları yüzeyden taşınılı istinat payeleri ile hareketlendirilmiştir. Ayrıca binanın her bir katı yatay olarak düzenlenmiş silmelerle birbirinden ayrılmaktadır. Bodrum katı zemin kattan sade bir kaval silmeyle, zemin kat ise I. kattan profilli üç kaval silmeyle, I. kat da çatıdan zikzak yapan bir kaval ve bir oluk silmeden oluşan bir kuşakla ayrılmıştır. Tüm bu silmeler cephelerdeki payelerde de görülmektedir. Ancak zemin katla I. katı ayıran silmeler, paye üzerinde bulunan dikdörtgen panolarla kesintiye uğramıştır. Çatı katında duyulan ihtiyaçlardan dolayı tamir ve eklemeler yapılmıştır.

İstinat payelerinin yüzeylerinde ise, dikey biçimde bir kaval silmeyle çevrelenmiş, dikdörtgen panolar dikkat çekmektedir. Kuzeybatı ve güneydoğu cephelerinin ortasındaki duvar payeleri dikey olarak cepheyi üç bölüme ayırmaktadır. Orta kısmın alt katı ortaya kapı yanlarına birer pencere, üst katı ise üç pencere ile değerlendirilmiştir. Yuvarlak kemerli giriş kapısı yanlarda kalın, kemer üzerindeki ince tutulmuş, geometrik örgü motifli altın yaldızla boyanmış kaval silmelerle sınırlandırılmıştır. Bunların arasında kalan kemer yüzeyi üstten sarkan, ortada iri bir palmet, her iki yanında aşağı bakar biçimde ay yıldız motifi, bunlarının yanlarında askılı birer kandil ve en dışta bir madalyon bulunmaktadır. Tüm bu motifler altın yaldızla boyanmıştır. Kemer yüzeyi ise kırmızı renklidir.

Yan bölümlerde de her iki katta iki tarafta ikişer pencere yer almaktadır. Basık kemerli pencereler silmelerle vurgulanmıştır. Dıştan iki kaval, ortada bir oluk silmeden oluşan bir silme grubu kullanılmıştır. Sadece I. katın güneydoğu cephesinin ortasında balkona geçişi sağlayan kapı sonradan pencereye çevrilmiştir. Böylece alt katla uyum sağlanarak iki katta üçerden altı pencereye yer verilmiştir. Bu bordürler pencerenin şekline uygun biçimde yapılmışlardır. Diğer cephelerdeki pencereler ise, pencerenin şekline uygun ve cephe taşıntı yapan sade ve düz bir silmeyle kuşatılmıştır.

Kara Kuvvetleri Komutanlığına bağlı 4. Hudut Tabur Komutanlığı binasıdır. Cephelede çatı seviyesinde duvar yükseltmiş ve bazı pencereler kapatılmıştır. Bunun dışında genelde bina sağlamdır ve kullanılmaktadır.

3.10. Tarihi Mezarlıklar ve Mezar Taşları

Şirnak ilindeki mezar taşları daha çok Cizre Mezarlığı'nda yoğunlaşmaktadır. Bu mezar taşları Osmanlı dönemine ait olup üzerlerindeki tarihlerden de anlaşılacağı gibi, 1900 ile 1920 tarihleri arasındaki yirminci yüz yılın ilk çeyreğinde yapılmışlardır. Ayrıca herhangi bir atölyenin varlığını da ortaya koymamaktadır. Tipolojik bakımdan sandukasız baş ve ayakucu şahideleri şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Mezar taşlarının baş ve ayakucu şahidelerinin tamamı aşağıdan yukarıya kademeleli olarak sonlanan ve dikdörtgen forma sahiptirler. Cizre mezar taşları, Mardin, Siirt ve Hakkâri mezar taşlarına tipolojik olarak benzemektedir.

1. Abdü'l-Kerim Beğ bin Mustafa Paşa'nın Mezarı, Mezar, güneydoğu kıyıdaki türbe içinde yer almaktadır. Türbe içindeki diğer mezar taşları tahrip edilmiştir. Mezar baş ve ayak taşı üzerine oturmakta ve ayak taşı tahrip edilmiştir. Şahide üzerinde bitkisel süslemeler, geometrik şekiller, kılıç, kama, el bombası, fişeklik ve

bayrağa yer verilmiştir. Kitabesinden anlaşıldığı üzere 1332/1912 yılında Abdulkerim Beg bin Mustafa Paşa için yapılmıştır.

Baş şahide, kumtaşından dikdörtgen gövdeli, üst kısmı yukarıya doğru üç kademeli bir profillenme yaparak üstten sivri kemer şeklinde sonlanmaktadır. Şahidenin üçlülere 1.46 m. boyunda 0.38 m. eninde 0.14 m. kalınlığındadır. Şahidenin ön yüzeyinde alınlık kısmında üstte hilal ve ona bağlı madalyon ve yanlarında birer hilal iç taraflarında geometrik şekiller bulunmaktadır. Alınlık kısmın kenarlarında solda palmet hemen yanında gözyaşı şişesi ve sağ tarafta rozet vardır. Gövde kısmında kenarlar yarım daireler ile hareketlendirilmiştir. Solda gövde kısmından başlayıp aşağıdaki kütüklüğün yanında devam eden üçüncü sıradaki yazıya kadar devam eden bir kılıç, el bombası, kama, puan, madalyon; sağ tarafta kılıç, bayrak direği ile üstte bayrağa ve aşağıdaki fişeklik ile başlayan bayrağın altında sonlanan bir tüfek ile sonlandırılmıştır. Aşağı kısımda kartuşlar içinde beş satır yazı bulunmaktadır.

Şahidenin arka yüzeyi türbe duvarından dolayı sağlıklı fotoğrafları çekileme-

miştir. Şahidenin alınlık kısmında palmet bulunmaktadır. Gövde kısmında köşelerde palmet ve sağ tarafta aşağı doğru bir çiçek motifi bulunmaktadır. Orta kısımda kılıç, bayrak ve direği şamdan formunda üst tarafında hilal ve aşağı doğru çevrilmiş stilize yapraklar yer almaktadır. Aşağı kısımda enine yerleştirilmiş tüfek ve alt kısımda kartuşlar içinde iki satır yazı ve altında mail kesim (*eğik yazı*) yazı tarzında kartuşlar içinde beş satır yazıya yer verilmiştir.

2. Abdu'l-Kerîm Bin Abdurrahman'ın Mezarı, baş ve ayak şahidelerinden oluşmaktadır. Mezarlığın doğusunda yer almaktadır. Kitabesinde 1332 /1914 tarihine yer verilmiştir. Sülüs hatla yazılmış kitabesinde mezarın Abdu'l-Kerîm Bin Abdurrahman'a ait olduğu belirtilmiştir. Şahide üzerinde insan ve at figürü, hayat ağacı, kılıç, hilal, gülbezek, geometrik ve bitkisel süslemeler yer almaktadır.

Baş şahide, kumtaşından dikdörtgen gövdeli, üst kısmı iki yandan yukarıya doğru üç kademeli profillenme yapıp üstten üstten kemerli şekilde sonlanmaktadır. Baş şahide 0.77 m. boyunda 0.33 m. eninde 0.13 m. kalınlıkta ölçülere sahiptir.

Cizre Tarihi Mezarlığı

Şâhidenin ön yüzeyinde alınlık kısmında daire içine alınmış bir gülbezek; hemen altında bir hilal, tam ortasında gülbezek aşağı kısımda hayat ağacı ve iki kılıç tabanca vardır. Gövdede kademeli kısmın sol yanında bir nişan'a yer verilmiştir. Aşağı kısım bir fişeklik ile ayrılmış en alt kısımda bir at üstünde dizginlerden tutan insan figürü ve aşağıda bu atlı figürün önünde yine elinde bir palmet tutan insan figürü bulunmaktadır. Atın üstündeki figürün elinde bir palmet ve bunun yanında bir daire bulunmaktadır. Yanlar üstte hilal, altta daire içine alınmış gülbezek ile hareketlendirilmiştir. Şâhidenin arka yüzeyinde alınlık kısmında müsenna bulunmaktadır. Gövde kısmında bir satır yazı kartuş içinde yer almaktadır. Alt kısmı dairesel biçimde başlayıp yukarı doğru daralan damla motifi içerisinde kartuşlarda dört satırlık kitabe ile doldurulmuş, yanlarda kalan dik üçgenler içinde yazı ve bitkisel motifler yer almaktadır.

Ayak şâhide, kumtaşından dikdörtgen gövdeli, üst kısmı iki yandan yukarıya doğru üç kademeli profillenme yapıp, üstten kemerli şekilde sonlanmaktadır. Ayak şâhide 0.76 m. boyunda 0.32 m. eninde 0.12 m. kalınlıkta ölçülere sahiptir. Şâhidenin ön yüzeyinde damla içinde 'El-Fâtiha'yazısı yer almaktadır. Gövde kısmında yazılar, kartuşlar içinde dört satır halinde kabartılarak verilmiştir.

Şâhidenin arka yüzeyinde damla içinde "Yâ Gaffâr" lafzı yer almaktadır. Gövde kısmında yazılar, kartuşlar içinde dört satır halinde kabartılarak verilmiştir. Burada Rahman suresinden ayetlere yer verilmiştir.

3.Abdurrahman Bin Osman'ın Mezarı, baş şahidesindeki sülüs hatla yazılmış kitabesinde 1321/1903 tarihinde vefat eden Abdurrahman Bin Osman'a ait olduğu belirtilmiştir. Mezar baş ve ayak şâhidelerinden oluşmaktadır. Ayak şahidesi tahrip olmuştur. Mezarlığın doğusunda yer almaktadır. Kitabede mezarın Silah,

silah malzemeleri ve bitkisel süslemelerle süslenmiştir. Mezar kumtaşından yapılmıştır.

Baş şahide kumtaşından dikdörtgen gövdeli, üst kısmı yukarıya doğru üç kademeli bir profillenme yaparak üstten sivri kemer şeklinde sonlanmaktadır. Baş şâhide 1.42 m. boyunda 0.38 m. eninde 0.13 m. kalınlık ölçülerine sahiptir. Şâhidenin ön yüzeyinde alınlık kısmında en üst tarafında palmet aşağı kısmında etrafa çevrelenmiş "Yâ Gaffâr" lafzı yer almaktadır. Gövde kısmında yazılar, kartuşlar içinde altı satır halinde kabartılarak işlenmiştir.

Şâhidenin arka yüzeyinin alınlık kısmında üstte palmet, etrafı çizgilerle çevrelenmiş alan ve bu alan içinde "Ya Mennan" lafzına yer verilmiştir. Gövde kısmında ise yazılar, kartuşlar içinde üç satır halinde kabartılarak işlenmiştir. Alt kısımda kısımdan ters bir fişeklik enine yerleştirilmiş; aşağı kısımda enine yerleştirilmiş tüfek ve üst tarafta kalan boşluklarda birer kalp formu vardır. Alt kısımda çapraz yerleştirilmiş birer kılıç bulunmakta; sol köşeden yukarıya tutturulmuş bir madalyon ve kurdelesini bulunmaktadır. Kılıçların kabzasının arasında küçük bir kalp ve madalyon bulunmaktadır.

4.Halime binti Hâcî Muhammed el-Cizrevî'nin mezarı, baş şahidesindeki kitabesinden 1321/1903 tarihinde vefat eden Halime binti Hacı Muhammed el-Cizrevî'ye ait olduğu belirlenmiştir. Mezar baş ve ayak şâhidelerinden oluşmaktadır. Mezarlığın güneydoğusunda yer almaktadır. Kitabesinde iki farklı tarih bulunmaktadır. Birinci tarih ölüm 1318/1900 ikinci tarih ise şâhidenin inşa tarihini 1321/1903 vermektedir. Kitabede mezarın Şâhidenin ön ve arka yüzeylerinde yazı ve bitkisel süslemelere yer verilmiştir.

Baş şahide kumtaşından dikdörtgen gövdeli, üst kısmı iki yandan yukarıya doğru üç kademeli profillenme yapıp üstten kemerli şekilde sonlanmaktadır. Mezarın ölçüleri baş şâhide 1.23 m. boyunda 0.36

m. eninde 0.14 m. kalınlık ölçülerine sahiptir. Şâhidenin ön yüzeyinde alınlık kısmı ile gövde kısmı bir bütün olarak değerlendirilmiştir. Şâhidenin alınlık kısmında üç dallı bir çiçek motifi ve yaprakları yer almaktadır. Gövde kısmında kenarlarda birer soyut yapraklar yer almaktadır. Gövdenin orta kısmında birbirine simetrik iki çiçek kenarlara yatay şekilde yerleştirilmiştir. Alt kısımda başlayan gövdenin orta kısmında bir çiçek motifi ve yaprakları bulunmaktadır. Şâhidenin arka yüzeyinde yarım daire içinde ibare yer almaktadır. Gövde kısmında yazılar kartuşlar içinde sekiz satır halinde kabartılarak verilmiştir. Kenarlarda simetrik üçgenler yer almaktadır .

Ayak şâhide, kumtaşından dikdörtgen gövdeli üst kısmı iki yandan yukarıya doğru üç kademeli profillenme yapıp üstten kemerli şekilde sonlanmaktadır. Ayak şâhide 1.23 m. boyunda 0.34 m. eninde 0.14 m. kalınlık ölçülerine sahiptir. Şâhidenin ön yüzeyinde alınlık kısmında soyut yaprak ve bitkisel süslemeler yer almaktadır. Gövde kısmında aşağı doğru bir şerit üzerinde üç yarım daire bulunmakta birbirleriyle simetrik gibi bağlanmış çiçek motifleri yer almaktadır. Aynı zamanda kenarlarda üst gibi yarım daireler ile hareketlendirilmiştir. Allta bir gülbezek motifi yer almaktadır. Şâhidenin gövdesinin tam ortasında gövdeyi kaplayan aşağı doğru yapılmış bir hilal yer almakta; hilalin altında birbirine simetrik sarmaşık şeklinde çiçek motifleri yer almaktadır. En alt kısımda etrafı çevrelenmiş bir gülbezek, gülbezek yine ortadan daire ile bölünmüş ve içte kalan kısımlarda içi boşaltılarak tasarlanmıştır.

Şâhidenin arka yüzeyinde alınlık kısmında en üstte palmet bulunmaktadır. Hemen altında yazıya yer verilmiştir. Gövde kısmında dört sıra yazıya yer verilmiştir. En alt kısımda, alt kısmı dairesel biçimde başlayıp yukarı doğru daralan damla motifi içerisinde beş satırlık kitabeye ile doldurulmuştur. En alt kısımda kartuş içinde mezarın tarihleri yazılmıştır.

5.Piruze binti Ahmet el- Mutki'ye ait mezar, Mezar baş ve ayak şâhidelerinden oluşmaktadır. Mezarlığın doğusunda yer almaktadır. Sülüs hatla yazılmış kitabesinde 1332/1914 tarihine yer verilmiştir. Kitabede mezarın Piruze binti Ahmet el -Mutki'ye ait olduğu belirtilmiştir.

Baş şâhide kumtaşından dikdörtgen gövdeli, üst kısmı yukarıya doğru iki profilli iç bükey kademelenme yapıp, üstten kemerli şekilde sonlanmaktadır. Baş şâhide 1.16 m. boyunda 0.34 m. eninde 0.15 m. kalınlık ölçülerine sahiptir. Şâhidenin ön yüzeyinde alınlık kısmında oval bir daire üzerinde üstte soyut yaprak; yaprakların hemen altında stilize edilmiş göz yerine daireler bulunmakta ve bunların yanlarında bir küpe gibi süslemelere yer verilmiştir.

Peçenin burun kısmı ve alt tarafı içi çizgilerle işlenmiş bir bordür ve buna bağlı bir gerdanlık yer almaktadır. Aşağı tarafta ikinci bir gerdanlık yer almakla beraber arada kalan alanda soyut yapraklara yer verilmiş ve hemen altta birer büyük soyut yaprak yan yana bulunmaktadır. Palmetlerin aşağıya doğru çapraz birbirini kesen örme şeklindeki desene bağlı bir form yer almaktadır. En alt kısmında yan yatırılmış iki soyut yaprak, puan ve bitkisel motiflere yer verilmiştir. Şâhidenin arka yüzeyinde alınlık kısmında palmet ve yanlarda birer yarım tasarlanmış yıldız küpeler bulunmaktadır. Gövde kısmındaki bordüre ilişik başlatılan ve aşağıya doğru açılan uçlarında daireler tutturulan stilize edilmiş saçlar yer almaktadır. Çizgilerle oluşturulan bu saçlar ortadan enine bir çizgi ile bölünmüştür. Yanlarda sağdan sola doğru soyut yapraklar yerleştirilmiş, yanlarda kalan üçgenlerde bitkisel süslemeler bulunmaktadır. Aşağı kısımda kalan yerler kenarlardan yarım daireler ile hareketlendirilmiş birbirine bitişik hilaller ile aralarda geometrik şekillere yer verilmiştir. Aşağıda kalan alanda soyut yapraklara yer verilmiştir.

Ayak şâhide, kumtaşından dikdörtgen gövdeli, üst kısmı yukarıya doğru iki profil-

li kademelenme yapıp üstten kemerli şekilde sonlanmaktadır. Ayak şâhîde 1. 07 m. boyunda 0. 33 m. eninde 0. 13 m. kalınlığındaki ölçülere sahiptir.

Şâhîdenin ön yüzeyinde daire içinde 'Yâ Gaffâr' lafzı yer almıştır. Gövde de yazılar kartuşlar içinde yedi satır halinde kabartılarak verilmiştir. Şâhîdenin arka yüzeyinde alınlık kısmında damla içinde ibareye yer verilmiştir. Gövde kısmında ortada yukarı doğru daralan damla motifini içerisindedir altı satırlık kitabeye ile doldurulmuş. Bu damla motifinin dik üçgen şeklinde iki yan yüzeyi ritmik soyut karakterli bitkisel dal ve yapraklar ile doldurulmuştur.

6. Şemsi binti Hacı Selim'e ait mezar baş ve ayak şâhîdelerinden oluşmaktadır. Mezarlığın kuzey doğusunda yer almaktadır. Kitabesinde 1302/1884 tarihine yer verilmiştir. Kitabede mezarın Şemsi Binti Hâcî Selim'e ait olduğu belirtilmiştir. Şâhîdenin üzerinde bitkisel motifler, yazı süslemeler ve geometrik şekillere yer verilmiştir.

Baş şahide kumtaşından dikdörtgen gövdeli, üst kısmı iki yandan yukarıya doğru üç kademeli profillenme yapıp, üstten kemerli şekilde sonlanmaktadır. Baş şâhîde 1. 42 m. boyunda 0. 39 m. eninde 0. 14 m. kalınlık ölçülerine sahiptir. Şâhîdenin ön yüzeyinde daire içine alınmış oniki yapraklı bir çiçek motifini bulmaktadır. Şâhîdenin arka yüzeyinde alınlık kısmında yaprak formu içinde "Yâ Gaffâr" lafzı yer almaktadır. Şâhîdenin gövde yazılar kartuşlar içinde üç satır halinde kabartılarak verilmiştir. En alt kısımdaki kâse biçimindeki formun altında bir hilal ile çevrelenmiştir.

Ayak şâhîde, kumtaşından dikdörtgen gövdeli üst kısmı iki yandan yukarıya doğru üç kademeli profillenme yapıp, üstten kemerli şekilde sonlanmaktadır. Ayak şâhîde 1.42 m. boyunda 0.39 m. eninde 0.14 m. kalınlığındaki ölçülere sahiptir.

Şâhîdenin ön yüzeyinde alınlık kısmı ile gövde kısmı bir bütün olarak değer-

lendirilmiştir. Gövde kısmında dairesel rozet altılı düğüm yapan kapalı geçmelerle oluşturulan bir geometrik form ve ortasında küçük bir gülbezek bulunmaktadır. Şâhîdenin arka yüzeyinde alınlık kısmında "Ya Kahhâr" lafzı yer almaktadır. Gövde kısmı bir bütün olarak değerlendirilmiştir. Gövde kısmında yazılar kartuşlar içinde beş satır halinde kabartılarak verilmiştir. Kenarlarda herhangi bir süsleme yoktur.

7. Süleyman Bin Ahmet Fettâh'a ait mezar baş ve ayak şâhîdelerinden oluşmakta, Mezarlığın kuzeybatı kısmında yer almaktadır. Şahide üzerinde silaha, bitkisel süslemeler ve geometrik şekillere yer verilmiştir. Ayak şâhîdesi tahrip olmuştur.

Baş şahide, kumtaşından dikdörtgen gövdeli, üst kısmı yukarıya doğru üç kademeli bir profillenme yaparak üstten sivri kemer şeklinde sonlanmaktadır. Mezarın ölçüleri baş şâhîde 1.06 m. boyunda 0.32 m. eninde 0.13 m. kalınlığındaki ölçülere sahiptir. Şâhîdenin ön yüzeyinde alınlık kısmında damla içinde "El-Fâtîha" ibaresi yer almaktadır. Gövde kısmında kartuşlar içinde beş satır yazıya yer verilmiştir.

Şâhîdenin arka yüzeyinde alınlık kısmında büyük bir üçgen yerleştirilmiş ve gövdeden aşağı doğru yerleştirilen büyük bir tüfek yer almaktadır. Tüfegin sağında iki büyük kılıç bulunmaktadır. Soldaki kılıcın ucunda aşağı doğru bir bitki dalı motifine yer verilmiştir. Bitki motifinin sağındaki bordür yarım dairelerle hareketlendirilmiş, aşağıda kalan boş yerlerde bitki motiflerine yer verilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Mehmet TOP

4.KAYNAKÇA

ACUN, Hakkı; "Ejder Motifli Kapı Tokmakları ve Değişik Örnekler" *Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar, Güner İnal'a Armağan*, Ankara, 1993, s. 1-20.

AKSU, Hüsametin "Cezire İbn Ömer Köprüsü" *Hz. Nuh'tan Günümüze Cizre Sempozyumu*, İstanbul, 1999, s.155-164,

BAKIRER, Ömür; "Anadolu'da XIII. yüzyıl Tuğla Minarelerinin Konum, Şekil, Malzeme ve Tezyinat Özellikleri", *Vakıflar Dergisi*, X. Ankara, 1971, 33 -45.

BAKIRER, Ömür; *XIII. ve XIV. Yüzyıllarda Anadolu Mihrapları*, Ankara, 1976.

BİLİCİ, Kenan; "Cizre Ulu Camisi Kapı Tokmaklarının İkonografik ve Kronolojik Değeri Üzerine Bir Etüt", *Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar, Güner İnal'a Armağan*, Ankara, 1993, s.73-86.

CAHEN, C; "XIII. Asır Ortalarında Cezire (İzzeddin B. Şeddada Göre)", (Çev: N. Çağatay), *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, Ankara, 1953, s. 93-106.

ÇAYCI, Ahmet; *Anadolu Selçuklu Sanatı'nda Gezegen ve Burç Tasvirleri*, Ankara, 2002.

ÇULPAN, Cevdet; *Türk Taş Köprüleri*, Ankara, 1975.

DEMİR, Aydoğan; "Osmanlı Döneminden Bir Kesit: XVI. Yüzyıl Sonlarında Cizre", *Hz. Nuh'tan Günümüze Cizre Sempozyumu*, İstanbul, 1999, s.73-86.

Diyarbakır Salnameleri, C.II, İstanbul, 1999.

ERTEKİN, Zahir; *Cizre'deki Mimari Eserler*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Van,2006

ERTUĞRUL, Özkan; "Cizre Köprüsü" *D.İ.A.*, C. VIII, s.40.

GANDUR, Muhammet Yusuf; *Tarihi Ceziretü İbn Ömer*, Beyrut, 1990.

GÖĞÜNÇ, Nejat; *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, Ankara, 1991.

HARTMANN, M. " Cezire-i İbn Ömer" Mad., *İslam Ansiklopedisi*, C.III, s.153.

HEYBET, Mümin; "6000 Yıllık Uygarlık Merkezi Nuh Peygamber Şehri; Cizre", *Sanatsal Mozaik Dergisi*, S. 30, İstanbul 1998, s.54-57.

İLTER, Figen; *Osmanlılara Kadar Anadolu Türk Köprüleri*, Ankara, 1978.

İNÇİ, Veysi; *Cizre Mezar Taşları (18.-19. YY)*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Van,2008

ÖZAYDIN, Abdülkerim; "Cizre", *D.İ.A.*, C. VIII, s.37-39.

SEVGİN, Nazmi; *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Türk Beylikleri*, Ankara, 1982.

ŞEREFHAN; *Şerefname* (Çev. M.Emin Bozarslan), İstanbul, 1998.

ŞEŞEN, Ramazan; "Mervarilerden Eyyubiler Döneminin Sonuna Kadar Cizre", *Hz. Nuh'tan Günümüze Cizre Sempozyumu*, İstanbul, 1999, s.63-73.

TOP Mehmet, KOÇ Erkan, İSLAMOĞLU Hatice; "Hakkâri ve Şırnak İlleri ve İlçeleri

Yüzey Araştırması, 2004" *253 Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, Ankara, 2006, s.225-238

TOP, Mehmet-ÖZKURT, Kemal; "Hakkâri ve Şırnak İlleri ve İlçeleri Yüzey Araştırması 2006" *25. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 3. Cilt, Ankara, 2008, s.469-488

TOP,Mehmet; "Şırnak İli ve İlçelerinde Kültür Varlıkları -I" *IX. Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, Erzurum, 2006, s.439-446

TUNCEL, Metin; "Adını Kuruluş Yerinden Alan Şehir: Cizre", *Hz. Nuh'tan Günümüze Cizre Sempozyumu*, İstanbul 1999, s.53-63.

TUNÇ, Gülgün, *Taş Köprülerimiz*, İstanbul, 1979.

TUNÇER, O; "Cizre Ulu Camii ve Medresesi", *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, III, Ankara.1981, s.95-136.

TUNCER, Orhan Cezmi; " Mardin-Cizre Kırmızı Medresesi" *Vakıflar Dergisi*, S.X, Ankara, 1982, 425-434

ULUÇAM, Abdüsselam; "İrak Selçukluları ve Atabegler Döneminden Kalan Tuğla Minareler", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, I, Ankara, 1971, s.1-65.

YAŞIN, *Abdullah, Bütün Yönleriyle Cizre*, Ankara, 1983.

YETKİN, Ş; "Anadolu Selçuklu Devrinden Bir Madeni Eser", *Sanat Tarihi Yıllığı*, VI, İstanbul. 1976, s. 207-214.

ŞIRNAK
ENVANTERİ

